

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΑΘΗΝΩΝ.

ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ.ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ.

ΠΡΟΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ.

ΘΕΜΑ <<ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ>>

ΔΙΔΑΣΚΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Δημητρόπουλος Ανδρέας.

ΟΝΟΜΑ Σπανού Γλυκερία.

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ 1340200000522.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ 2009-2010.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή.....σελ.6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.ΤΑΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ.

1.1 Έννοια-Ορισμός των συνταγματικών δικαιωμάτων.....σελ.9

1.2 Οι διακρίσεις των συνταγματικών δικαιωμάτωνσελ.13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΝΟΜΙΚΟΣ ΑΤΟΜΙΚΙΣΜΟΣ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η

ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ.

2.1 Η έννομη τάξη του νομικού ατομικισμού και η παρουσία της σύγκρουσης δικαιωμάτων σε εκείνη.....σελ.16

2.2 Η έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού και η σύγκρουση δικαιωμάτων.....σελ.19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ.

3.1 Ιστορικά στοιχεία για την εμφάνιση και την εξέλιξη του φαινομένου της σύγκρουσης δικαιωμάτων.....σελ.22

3.2 Ορισμός και ανάλυση της έννοιας της σύγκρουσης δικαιωμάτων.....σελ.27

3.3 Διάκριση ανάμεσα στην έννοια της νομικής και της πραγματικής σύγκρουσης δικαιωμάτων.....σελ.29

3.4 Η συρροή θεμελιωδών δικαιωμάτων.Ορισμός-Ανάλυση έννοιαςσελ.32

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.Η ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ

4. 1 Η διαπροσωπική ενέργεια και το φαινόμενο της σύγκρουσης δικαιωμάτων.{Το ζήτημα της τριτενέργειας}.....σελ.36

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.Η ΠΛΑΣΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ.

5.1 Η πλαστότητα της νομικής σύγκρουσης δικαιωμάτων.σελ40.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΑΡΣΗ- ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

6.1 Η αρχή της αναλογικότητας.....σελ.44

6.2 Η μέθοδος της στάθμισης συμφερόντων.....σελ.47

6.3 Η αρχή της πρακτικής αρμονίας.....σελ.50

6.4 Η μέθοδος της θεσμικής εφαρμογής.....σελ.52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7.ΕΠΙΛΟΓΟΣ{ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ}.....σελ.55

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ{ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ-ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ}.....σελ.59

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.65

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	σελ.66
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....	σελ.67
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	σελ.68
SUMMARY.....	σελ.69

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Η παρούσα εργασία αναλύει το σύνθετο και σπουδαίο θέμα της σύγκρουσης θεμελιωδών δικαιωμάτων. Στο πρώτο τμήμα της εργασίας διερευνάται το ζήτημα σε θεωρητικό επίπεδο και στη συνέχεια εντοπίζεται συγκεκριμένα σε αποφάσεις της ελληνικής νομολογίας. Άρρηκτα συνδεδεμένα με το φαινόμενο της σύγκρουσης δικαιωμάτων είναι τα συνταγματικά δικαιώματα, στην έννοια και στις διακρίσεις των οποίων γίνεται σχετική αναφορά. Το δικαίωμα απονέμεται στο πρόσωπο από το Σύνταγμα προκειμένου να προασπίσει τα συμφέροντα του ως άτομο και ως άνθρωπος. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στο σημείο αυτό, για την ολοκληρωμένη επιστημονική προσέγγιση του θέματος, σε εκείνες τις νομικές θεωρίες, που συνδέονται με την εξέλιξη του φαινομένου στο χρόνο. Εφόσον η αντίληψη για την σύγκρουση των δικαιωμάτων πηγάζει από την αντίληψη της ατομικιστικής ανταγωνιστικής διαδικασίας και έρχεται σε κατάφωρη αντίθεση με τα δεδομένα του κοινωνικού ανθρωπισμού είναι απαραίτητη η παρουσίαση των σχετικών νομικών ιδεολογιών σε σχέση με τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες που επικρατούν και την εκάστοτε συνταγματική πραγματικότητα.

Στη συνέχεια αναλύεται ένας από τους σπουδαιότερους περιορισμούς των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, η σύγκρουση αυτών μέσα από την ανάγκη αμοιβαίας οριοθέτησης των βιοτικών σχέσεων που ρυθμίζουν και την ανάγκη διασφάλισης ενότητας του Συντάγματος. Επιπλέον θα γίνει η διάκριση της σύγκρουσης θεμελιωδών δικαιωμάτων του ιδίου προσώπου, που ονομάζεται συρροή, από τη σύγκρουση θεμελιωδών δικαιωμάτων διάφορων προσώπων. Ακολουθεί διαχωρισμός σύγκρουσης υπό νομική έννοια και πραγματικής σύγκρουσης. Για την πληρότητα του θέματος θα αναλυθεί η διαπροσωπική ενέργεια σε σχέση με τη σύγκρουση δικαιωμάτων. Ιδιαίτερως σημαντικό το αμφιλεγόμενο ζήτημα της τριτενέργειας έχει προβληματίσει πολλάκις τον νομικό επιστημονικό χώρο με αντικρουόμενες απόψεις να διεκδικούν την ορθότητα. Απαραίτητη είναι βεβαίως και η παρουσίαση της πλαστότητας της σύγκρουσης δικαιωμάτων και ειδικότερα της νομικής σύγκρουσης. Από τη μία πλευρά ταυτοχρόνως υπάρχουν και νομίμως ασκούνται δύο ή περισσότερα δικαιώματα και από την άλλη η άρση των πραγματικών συγκρούσεων, η απονομή της δικαιοσύνης ως αποστολή του δικαίου.

Στο τελικό κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους της εργασίας τίθεται το θέμα της αντιμετώπισης ή της άρσης της σύγκρουσης δικαιωμάτων. Αρχικά παρουσιάζεται η μέθοδος της αναλογικότητας με τα επί μέρους στάδιά της, η οποία εφαρμόζεται για τον περιορισμό των δικαιωμάτων με επιφύλαξη νόμου. Σε σχέση με την αρχή της αναλογικότητας παρουσιάζεται και η μέθοδος της στάθμισης συμφερόντων, η οποία μάλλον σε αρχικό στάδιο συνιστούσε μία αυτοτελή μέθοδο. Από την άλλη πλευρά προβάλλεται ως τρόπος άρσης του

φαινομένου η μέθοδος της πρακτικής εναρμόνισης με την οποία αίρονται οι εκάστοτε αντιθέσεις στις περιπτώσεις εκείνες που δεν προβλέπεται επιφύλαξη υπέρ του νόμου. Η μέθοδος της θεσμικής εφαρμογής, επιτασσόμενη από την ταυτόχρονη αναγνώριση δικαιωμάτων και θεσμών ολοκληρώνει το κεφάλαιο αυτό της εργασίας. Παρουσιάζονται τα στάδια στα οποία αναπτύσσεται, δηλαδή αρχικώς το στάδιο εντοπισμού του περιοριζόμενου δικαιώματος, στη συνέχεια ερευνάται το θεσμικό περιβάλλον, το επίπεδο της εφαρμογής του συνταγματικού δικαιώματος και ειδικότερα αν πρόκειται για γενική ή ειδική σχέση και τελικώς το τρίτο στάδιο της θεσμικής προσαρμογής το οποίο μεσολαβεί μόνο όταν πρόκειται για ειδική σχέση, για θεσμό όπου εντοπίζεται και η διάκριση ρητών και μη ρητών περιορισμών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ.

ΤΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ.

1.1 Έννοια-ορισμός των συνταγματικών δικαιωμάτων.

Ο άνθρωπος ως οντότητα, ξεχωριστά από την κοινωνική του ζωή και και την ιστορική του πορεία είναι ελεύθερος. Η φύση προσφέρει ελευθερία κίνησης, στοχασμού και λόγου. Και αφού οι άνθρωποι είναι ως εκ φύσεως

ελεύθεροι,είναι και ίσοι.Η ελευθερία και η ισότητα είναι δικαιώματα αιώνια και αμετάβλητα,είναι οι αρχές από της οποίες εμπνεύστηκαν οι φιλόσοφοι πριν από τη γαλλική επανάσταση καθώς και οι θεωρητικοί του φυσικού δικαίου ,είναι το πνευματικό θεμέλιο πάνω στο οποίο στηρίχθηκε η κλασική νομική θεωρία των ατομικών δικαιωμάτων.Χαρακτηριστική είναι η γαλλική διακήρυξη του 1789,όπου τα δικαιώματα του ανθρώπου ως φυσικό δίκαιο δεν μπορούν να καταργηθούν ούτε με το θετό δίκαιο,το οποίο μάλιστα οφείλει να προσαρμοσθεί στο περιεχόμενο του φυσικού.Προφανής,στο σημείο αυτό η διαπίστωση, πως η αποκλειστική αντικρατική κατεύθυνση πηγάζει όχι τόσο από τη φύση των δικαιωμάτων όσο από τις ιστορικοπολιτικές συνθήκες της εποχής της διαμόρφωσης της κλασικής νομικής θεωρίας.

Η ίδια η εξέλιξη της ανθρωπότητας στο χρόνο και στο χώρο,η διαμόρφωση των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών,η ιδέα αλλά και η εφαρμογή της δικαιοσύνης επιδεικνύουν και σταθεροποιούν την αντίληψη ότι το δίκαιο δεν ανέχεται και σε καμία περίπτωση δεν επικροτεί τον εγωισμό και την αλαζονεία στις σχέσεις κράτους και πολίτη,αλλά και μεταξύ των πολιτών.Πρόκειται περί σαφών αλληλεπιδράσεων ,στις οποίες αρμόζει η αίσθηση του μέτρου,της επιείκειας,της αρμονίας.Σε άμεση σύνδεση με τα προαναφερθέντα βλέπουμε ότι δεν μπορούμε να μιλήσουμε για δικαίωμα εάν προηγουμένως δεν αντιληφθούμε ότι προϋποθέτει εκτός από φορέα και χορηγό¹.Τα δικαιώματα λειτουργούν σε μια κρατικά οργανωμένη κοινωνία,δηλαδή η ύπαρξη καθώς και η άσκησή τους ρυθμίζεται,προσδιορίζεται,περιορίζεται,διευρύνεται,περιστέλλεται,αναστέλλεται ή

¹ Βλ.Μάνεση Αρ.,Ατομικές ελευθερίες,τ.Α 3^η έκδ.,1981.Σελ. 55.

καταλύεται,δηλαδή εξαρτάται από την εκάστοτε κυρίαρχη μέσα στο κράτος θέληση,που έχει την ικανότητα αποτελεσματικής επιβολής.Είναι λοιπόν εύλογο,ότι σε μια κοινωνία,όπου βασικό στοιχείο είναι ο κρατικός καταναγκασμός και , οι ενέργειες των εκάστοτε προσώπων που ασκούν την κρατική εξουσία,να θέτουν σε διακινδύνευση την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας αυτών.Απολύτως αναγκαία είναι η κατοχύρωση νομικώς των θεμελιωδων δικαιωμάτων του ανθρώπου ή του πολίτη,ως ατόμου ή ως μέλος ομάδας.Τα κατοχυρωμένα πλέον δικαιώματα αποτελούν την ακλόνητη εγγύηση της ατομικότητας του ανθρώπου ενώ συνάμα αποσκοπούν στην αποτροπή της απορρόφησης του σε ένα ολοκληρωτικό κράτος.

Ορισμός:Συνταγματικά δικαιώματα είναι τα παρεχόμενα στα άτομα και ως μέλη του κοινωνικού συνόλου θεμελιώδη,πολιτικά,κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα,τα οποία αποτελούν τις κατά την αντιληψη του συντακτικού νομοθέτη βασικές εξειδικεύσεις της ανθρώπινης αξίας και των οποίων το αμυντικό περιεχόμενο στρέφεται κατά της κρατικής και κάθε άλλης εξουσίας,το προστατευτικό περιεχόμενο στρέφεται μόνον προς το κράτος,αξιώνοντας την παροχή των απαραίτητων μέσων για την άσκηση του δικαιώματος.²

Το δικαίωμα είναι η από το δίκαιο απονεμόμενη στα πρόσωπα εξουσία για την ικανοποίηση συμφέροντος³.Το μέλος της έννομης τάξης έχει τη δυνατότητα να αποφασίζει για κάθε πρόβλημα του ηθικού βίου,για το αν θα ακολουθήσει ή

² Βλ.Δημητρόπουλος Γ.Ανδρέας.Συνταγματικά δικαιώματα.Γενικό Μέρος.Σύστημα συνταγματικού δικαίου.Τόμος Γ.Ημιτομος ΙΣελ.93.

³ Βλ.Δημητρόπουλος Γ.Ανδρέας.Συνταγματικά δικαιώματα.Γενικό Μέρος.Σύστημα συνταγματικού δικαίου.Τόμος Γ.Ημιτόμος Ι.Σελ.93

όχι τον εκάστοτε ηθικό κανόνα.Ο νομοθέτης αναγνωρίζει τον άνθρωπο ως το μοναδικό υποκείμενο του δικαιώματος και υπολογίζει στην ηθική ευθύνη του ανθρώπου,στη λογική του,στην ικανότητά του να διακρίνει το ωφέλιμο από το βλαβερό,το επιβεβλημένο από το απαγορευμένο,το καλό από το κακό.Βασική είναι η συνταγματική αναγνώριση,που το διαχωρίζει από το δικαίωμα του κοινού δικαίου.Ο άνθρωπος από απλός υπήκοος έχει γίνει πολίτης και η συνταγματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων του καθορίζει ταυτόχρονα το πρότυπο του κράτους αλλά και εκείνο του πολίτη,τα οποία έχουν παράλληλη πορεία.

1.2 Οι διακρίσεις των συνταγματικών δικαιωμάτων.

Κλασική είναι εκείνη η διάκριση των δικαιωμάτων ,η οποία αναπτύχθηκε από τον επιφανή γερμανό νομικό Georg Jellinek[1851-1911],η θεωρία του status,η οποία προφανώς είχε άμεση σχέση και δεχόταν την επιρροή του οικονομικού-πολιτικού σκηνικού του 19^{ου} αιώνα,ωστόσο διατηρήθηκε και ύστερα από την αλλαγή του.Αποτελείται από τρεις κατηγορίες,που αναφέρονται στην αποθετική,θετική και ενεργό κατάσταση[status negatives,status pisitivus,status activus]του ατόμου και αντιστοιχούν στις ατομικές ελευθερίες,τις αξιώσεις κρατικών παροχών και τα πολιτικά δικαιώματα⁴

⁴ Βλ.Δατόγλου Π. Δ. Συνταγματικό Δικαιο.Ατομικά Δικαιώματα.Τόμος Α.Σελ. 53.

Ειδικότερα, στον *status negativus* αντιστοιχούν τα αποθετικά, αρνητικά ή αμυντικά δικαιώματα, δηλαδή οι αξιώσεις ελευθερίας έναντι του κράτους, οι κατεξοχήν ατομικές ελευθερίες. Το έννομο αγαθό το οποίο προστατεύουν είναι η ιδιωτική ζωή από τον επικείμενο κίνδυνο των κρατικών προσβολών. Ο άνθρωπος πρέπει να είναι ελεύθερος από το κράτος, να έχει ελεύθερη βούληση ή τουλάχιστον ορισμένη ελευθερία απόφασης και ενέργειας. Εξάλλου αυτή η ελευθερία, η ελευθερία της βουλήσεως του ανθρώπου απέναντι στο κράτος, έστω και σε έναν περιορισμένο βαθμό είναι ένας από τους ακρογωνιαίους λίθους κάθε συστήματος δικαίου. Απαιτεί από το κράτος να μην ενεργεί, ζητά ξεκάθαρα από αυτό αποχή ενώ αποτελεί την άμυνα του ιδιώτη απέναντι στην παρεμβατική κρατική δραστηριότητα. Αποσκοπεί και επιδιώκει το διαχωρισμό του ιδιωτικού από το δημόσιο βίο.

Στον *status positivus* αντιστοιχούν τα κοινωνικά, τα θετικά δικαιώματα, οι αξιώσεις των ιδιωτών για παροχή από το κράτος αγαθών και υπηρεσιών. Εδώ δεν έχουμε την άμυνα του ιδιώτη απέναντι στον κρατικό μηχανισμό, αλλά την ανάγκη του για βοήθεια και προστασία. Η σύγκρουση κράτους κοινωνίας έχει υποστεί άμβλυνση και το κράτος αναλαμβάνει την υποχρέωση να διασφαλίσει για τον άνθρωπο την παροχή βασικών βιοτικών αγαθών. Με τον τρόπο αυτό πραγματώνεται η κοινωνική δικαιοσύνη, εκφράζεται το κοινωνικό κράτος και το κράτος δικαίου. Τέλος, στον *status activus*, περιλαμβάνονται όλα τα πολιτικά δικαιώματα, τα οποία εκφράζουν τη δημοκρατική αρχή. Σύμφωνα με τα δικαιώματα αυτά, ο πολίτης εκτός από την αποδοχή της κρατικής μέριμνας και παροχής διαδραματίζει ενεργό ρόλο σε όλο το φάσμα της κρατικής

λειτουργίας.Σημειώνεται εδώ,πώς αν και διαφέρει το εκάστοτε προστατευόμενο αγαθό των δικαιωμάτων αυτών,είναι σαφής και αυτονόητη η μεταξύ τους αλληλεπίδραση.

Στις σύγχρονες νομικές ανάγκες ένας τόσο τυπολογικός διαχωρισμός των δικαιωμάτων ενδεχομένως θα ενίσχυε την δημιουργία νομικοτεχνικών ζητημάτων.Τα δικαιώματά,δημόσια και ιδιωτικά,δεν έχουν ιδιαίτερες περιοχές.Η έννομη τάξη προστατεύει βασικά αγαθά ανέξαρτητα από την εκάστοτε δύναμη που τα θέτει σε διακινδύνευση,δημόσια ή ιδιωτική.Τα θεμελιώδη δικαιώματα είναι στο κείμενο του Συντάγματος κατοχυρωμένα,και σε αυτό οφείλουν την ανώτεροτητά τους σε σχέση με το κοινό δίκαιο.Το συνταγματικό δικαίωμα βρίσκει εφαρμογή και στο κοινό δίκαιο.Ο διαχωρισμός του δικαίου σε συνταγματικό και κοινό δίκαιο οδηγεί στο διαχωρισμό των δικαιωμάτων σε συναγματικά και κοινά.

Συνταγματικά είναι τα δικαιώματα, που παρέχονται απευθείας από το Σύνταγμα και κοινά εκείνα,που προέρχονται από το κοινό δίκαιο⁵.Ο διαχωρισμός αυτός,δεν παρουσιάζει ομοιότητες με το διαχωρισμό σε δημόσια και ιδιωτικά.Το συνταγματικό δίκαιο είναι η βάση για τη διαμόρφωση του κοινού δικαίου.Υπερέχει νομικά από το κοινό,το οποίο δεν μπορεί να έρθει σε σύγκρουση με το συνταγματικό,εφόσον μάλιστα αποτελεί και την εξειδίκευση αυτού.

Ως επίλογος, στην αναφορά αυτή,στις πλέον βασικές μορφές διακρίσεων των συνταγματικών δικαιωμάτων,παρουσιάζεται η διάκριση σε πρωτογενή και σε

⁵ Βλ.Δημητρόπουλος Ανδρέας.Συνταγματικά δικαιώματά.Γενικό μέρος.Συστημά συνταγματικού δικαίου.Τόμος Γ.Ημιτόμος Ι.Σελ.104

δευτερογενή.Το πρωτογενές περιλαμβάνει αυτοτελή μορφή της ανθρώπινης συμπεριφοράς.Το δευτερογενές αναφέρεται σε ειδικότερη εμφάνιση γενικότερης μορφής ανθρώπινης συμπεριφοράς.Η σχέση τους είναι σχέση γενικού προς ειδικό,ενώ το ειδικό περιέχεται στο γενικό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.

ΝΟΜΙΚΟΣ ΑΤΟΜΙΚΙΣΜΟΣ- ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ.

2.1Η έννομη τάξη του νομικού ατομικισμού και η παρουσία της σύγκρουσης δικαιωμάτων σε εκείνη.

Πριν από 200 περίπου χρόνια, η σύγκρουση της αστικής τάξης με τους ευγενείς σε διεθνές επίπεδο οδήγησε στην υποχώρηση του απολυταρχισμού και τη δημιουργία της κλασσικής φιλελεύθερης αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Στο προσκήνιο μία νέα έννομη τάξη, μία νέα μορφή κράτους με ένα νέας μορφής δίκαιο το οποίο έχει ως βάση τη διδασκαλία του φυσικού δικαίου. Η πίστη προς τον άνθρωπο καλλιέργησε το ατομικιστικό πνεύμα. Σε αντίθεση με το απολυταρχικό σύστημα διακυβέρνησης, το οποίο βρίσκει τον πλέον κατάλληλο χαρακτηρισμό στη ρήση του Λουδοβίκου του ΙΔ', "L'Etat c'est moi", στην εποχή του φιλελευθερισμού κυριαρχούν παράλληλα δύο καθοριστικές τάσεις, οι οποίες είναι η δέσμευση του κράτους και η αποδέσμευση ή η ελευθερία του πολίτη. Το φιλελεύθερο κράτος δεσμεύτηκε έτσι συνταγματικά, να μη θίγει τα δικαιώματα του ανθρώπου, ταυτόχρονα όμως απαλλάχτηκε από την υποχρέωση να προστατεύει τα δικαιώματα αυτά στον κοινωνικό χώρο, εκτός βασικά από τη ζωή και την ιδιοκτησία⁶.

Εκτός από το συνταγματικό πρότυπο του φιλελεύθερου κράτους, στην ατομικιστική αρχή βασίστηκε το συνταγματικό πρότυπο του μεμονωμένου ατόμου. Η εύρυθμη λειτουργία μίας έννομης τάξης απαιτεί τα δύο πρότυπα να συνδυάζονται αρμονικά. Ωστόσο, ενώ το κράτος από το Σύνταγμα έχει την υποχρέωση να αποδέχεται τα ατομικά δικαιώματα, τα ίδια δεν είναι

⁶ Βλ. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας. Κοινωνικός ανθρωπισμός και ανθρώπινα δικαιώματα. Σελ. 34.

συνταγματικά κατοχυρωμένα. Σύμφωνα με τον νομικό ατομικισμό, το μεμονωμένο άτομο δεν είναι από το νόμο υποχρεωμένο να σέβεται και να υπολογίζει τα δικαιώματα των άλλων ανθρώπων. Είναι μάλιστα επιτρεπτή η παραβίαση των δικαιωμάτων των άλλων. Ο ισχυρότερος μπορεί να επιβάλλει τη θέλησή του. Η ελευθερία χάνει το κοινωνικό της περιεχόμενο και γίνεται η ελευθερία των ισχυρών. Τα ατομικά δικαιώματα έχουν μετατραπεί σε ατομικιστικά και κατ'επέκταση σε νομικά όπλα των ισχυρών.

Η εικόνα της σύγκρουσης δικαιωμάτων προέρχεται από τις αντιλήψεις αυτές που προέβαλλε η θεωρία του νομικού ατομικισμού, στην οποία κατάφωρα είναι επιτρεπτή η παραβίαση των δικαιωμάτων των άλλων. Στην ατομικιστική έννομη τάξη υπάρχουν έντονες *de facto* συγκρούσεις και παραβιάσεις δικαιωμάτων, εφόσον οι ισχυροί επιβάλλονται στους αδύναμους, για τις οποίες το δίκαιο αδιαφορεί. Από νομική άποψη, δεν υπάρχουν, εφόσον αναγνωρίζονται μόνο στις σχέσεις δημοσίου δικαίου και όχι στις σχέσεις κράτους-πολιτών, τις λεγόμενες ιδιωτικές. Ωστόσο, διακρίνονται οι πολιτικές σκοπιμότητες που πηγάζουν από τον εν λόγω διαχωρισμό του δικαίου σε δημόσιο και ιδιωτικό, του οποίου η αποκάλυψη οφείλεται στον Leon Duguit. Όπως γράφει ο επιφανής γάλλος δημοσιολόγος η διάκριση του δικαίου σε δημόσιο και ιδιωτικό είναι αντίθετη προς την αλήθεια των γεγονότων και κυρίως καταλήγει στο να παρέχει νομική βάση στην παντοδυναμία του κράτους⁷. Οι συνέπειες φυσικά, είναι εξαιρετικά επικίνδυνες.

⁷ Βλ. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας. Κοινωνικός ανθρωπισμός και ανθρώπινα δικαιώματα. Σελ. 50.

2.2 Η έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού και η σύγκρουση δικαιωμάτων.

Ο κοινωνικός ανθρωπισμός είναι μία φιλοσοφικονομική τάση, μία νομική ιδεολογία, που άρχισε να διαμορφώνεται κυρίως μετά το β' παγκόσμιο πόλεμο και κυρίως χαρακτηρίζεται από την πίστη στην αξία του ανθρώπου. Στο ρεύμα αυτό ανήκει η διεθνής μεταπολεμική ανάγκη για την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Ο καθηγητής Glenn Morrow απέδειξε ότι στο δυτικό κόσμο η πηγή του ανθρωπισμού είναι η κλασσική αντίληψη για τον άνθρωπο. Σύμφωνα με αυτή, ο άνθρωπος είναι προικισμένος με τη λογική και βρίσκεται ανάμεσα σε δύο κόσμους, τον

κόσμο των αισθήσεων και εκείνον του νοητού.Οι βάσεις του ανθρωπισμού είναι δύο.Είναι η τάση του ανθρώπου για αυτοεξευγενισμό των ενστίκτων του σε συνδυασμό με τις αλτρουιστικές τάσεις της ψυχής.Και οι δύο αναπτύχθηκαν από τον Αριστοτέλη στη θεωρία του περί εντελεχείας,σύμφωνα με την οποία,σε όλα τα όντα ενυπάρχει μία λανθάνουσα προδιάθεση, που ωθεί προς την ολοκληρωμένη ανάπτυξη και την τελειότητα.

Στην σημερινή συνταγματική πραγματικότητα,ο κοινωνικός ανθρωπισμός δεν ανήκει στον κόσμο των ιδεών.Αποσκοπεί στην εξασφάλιση των υλικών μέσων προκειμένου να καταστεί εφικτή η πνευματική ανάπτυξη του ανθρώπου.Πρόκειται για τα λεγόμενα κοινωνικά δικαιώματα.Το δίκαιο παρέχει τα θεμελιώδη δικαιώματα στον άνθρωπο,όχι μόνον ως άτομο,αλλά και ως μέλος του κοινωνικού συνόλου[Συντ.1975 άρθρ.25 παρ.1]και η αναγνώριση και η προστασία τους αποβλέπει στην πραγματοποίηση της κοινωνικής προόδου[25 παρ.2]απαγορευομένης της καταχρηστικής άσκησης των δικαιωμάτων⁸.Το άτομο υποχρεούται από το Σύνταγμα να σέβεται την ανθρώπινη αξία και να την προστατεύει,ενώ παράλληλα οφείλει να πραγματώνει το καθήκον της κοινωνικής αλληλεγγύης.Στον κοινωνικό ανθρωπισμό ο ανταγωνισμός μετατρέπεται σε άμιλλα και το homo hominis lupus αντικαθίσταται με το homo hominis deus.

⁸ Βλ.Δημητρόπουλος Γ.Ανδρέας.Κοινωνικός ανθρωπισμός και ανθρώπινα δικαιώματα.Σελ. 158.

Είναι προφανές ότι, η αντίληψη για τη σύγκρουση δικαιωμάτων, δε συμβιβάζεται αλλά παραμερίζεται στον κοινωνικό ανθρωπισμό και στην ανθρωπιστική αντίληψη για την άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου ως κοινωνικών δικαιωμάτων. Ο κοινωνικός ανθρωπισμός μπορεί να δώσει την πλέον ικανοποιητική λύση στην όποια σύγκρουση μεταξύ των συμφερόντων του ατόμου και των συμφερόντων του κράτους. Σε απόλυτη αντίθεση με τον ατομικισμό, αλλά και σε απόλυτη αντίθεση με την κρατική θεωρία [ετατισμός], όπου το άτομο όφειλε να θυσιασθεί προς όφελος του Κράτους και του υπέρτερου κρατικού συμφέροντος, ο κοινωνικός ανθρωπισμός την ενδιάμεση λύση, η οποία βρίσκεται σε αρμονία με τις κοινωνικές ανάγκες της εποχής. Η λύση αυτή, εκκινώντας από το σεβασμό της προσωπικότητας του ανθρώπου, προσπαθεί να συμφιλιώσει τα συμφέροντα του ατόμου προς τα συμφέροντα της κοινωνίας, αποφεύγοντας να επιβάλλει στα άτομα υπέρμετρες θυσίες, οι οποίες είναι ηθικώς αδικαιολόγητες και μη ανεκτές⁹.

⁹ Βλ. Μιχαηλίδης-Νουάρος Γ. Δίκαιον και κοινωνική συνείδησις, 1972. σελ. 141.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ.

ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ.

3.1 Ιστορικά στοιχεία για την εμφάνιση και την εξέλιξη του φαινομένου της σύγκρουσης δικαιωμάτων.

Κατ' αρχήν σημειώνεται πως οι ρωμαίοι νομικοί δεν είχαν γνώση της έννοιας της σύγκρουσης δικαιωμάτων. Η προώθηση του δόγματος συνέβει στη Γερμανία. Εκεί ανέκρινε το ζήτημα της σύγκρουσης μεταξύ προνομίων με αιτία την ιδιαίτερος έντονη κατά το μεσαίωνα απονομή αυτών από το δημόσιο και το ιδιωτικό δίκαιο. Θεωρητικά ασχολήθηκαν με το ζήτημα αυτό οι γερμανοί πρακτικοί της σχολής του *usus modernus pandectarum* του 17^{ου} αιώνα, και ειδικότερα ο Σαμουήλ Stryk [1640-1710] και ο J.N. Hertius [Hert]. Ο θεμελιώδης κανόνας, σύμφωνα με τον οποίο επιχειρείται η άρση της σύγκρουσης των προνομίων είναι ότι τα αντιτιθέμενα προνόμια αλληλοαναιρούνται και εφαρμόζεται το κοινό δίκαιο. Οι γερμανοί νομικοί του 17^{ου} αιώνα, οι οποίοι ανήκαν στη σχολή του φυσικού δικαίου δεν ασχολήθηκαν καθόλου με τη συγκεκριμένη διδασκαλία. Απεναντίας, οι συνεχιστές του *usus modernus* προήγαγαν το ζήτημα, αποδεικνύοντας ότι ο θεμελιώδης κανόνας που αναφέρθηκε προηγουμένως είναι εσφαλμένος και διατυπώνοντας αμφιβολίες για λοιπούς σχετικούς κανόνες. Ωστόσο η περίοδος αυτή δε χαρακτηρίζεται θετική ως προς το σύνολο της διδασκαλίας της.

Με το τέλος του 17^{ου} αιώνα, η δογματική άνθηση και ειδικότερα η δημιουργία γενικών αρχών του δικαίου, στην οποία βασική θέση κατείχε η διδασκαλία για την έννομη σχέση καθώς και η διδασκαλία για το δικαίωμα έθεσαν τις βάσεις για την ανάπτυξη του δόγματος της σύγκρουσης δικαιωμάτων. Πρώτος ο Tribaut

δημοσίευσε το 1801 μία μελέτη για το θέμα αυτό. Παρατήρησε ότι εκτός από τη σύγκρουση των προνομίων, υπάρχει και εκείνη των δικαιωμάτων γενικότερα, η οποία εμφανίζεται με δύο μορφές. Η μία είναι η άμεση σύγκρουση, στην οποία το δικαίωμα ενός κατευθύνεται σε αποτέλεσμα, το αντίθετο του οποίου ζητά και ένα διαφορετικό πρόσωπο υποστηρίζοντας ότι το δικαιούται βάσει νόμου. Για την επίλυση των συγκρούσεων προέβαλλε ως λύσεις κανόνες που χρησιμοποιήθηκαν στο παρελθόν σε συνδυασμό με την αρχή της χρονικής προτεραιότητας για τη σύγκρουση εμπραγμάτων δικαιωμάτων και την αρχή της προλήψεως για τη σύγκρουση ενοχικών δικαιωμάτων. Τη διδασκαλία του συνέχισε ο Hufeland.

Σε ακριβέστερη έρευνα του θέματος της σύγκρουσης δικαιωμάτων επιδόθηκε ο Stahl, κατά τη διδασκαλία του οποίου, σύγκρουση υπάρχει όταν η ικανοποίηση κάποιου δικαιώματος καθιστά ανέφικτη την ικανοποίηση άλλου υφισταμένου δικαιώματος, αλλά δεν υπάρχει όταν ένα χρονικά ύστερο δικαίωμα καταργεί ένα παλαιότερο ή όταν περισσότερα δικαιώματα υφίστανται και από τα οποία το ένα περιορίζει το άλλο. Διέκρινε επίσης και τη σύγκρουση μεταξύ παραγωγικών λόγων των δικαιωμάτων. Ακολουθώντας τον Stahl, ο Kierulff, ισχυρός δογματικός της εποχής του, προέβει στη δημιουργία μίας ιδιαίτερας στενής έννοιας του φαινομένου. Σύμφωνα με την έννοια αυτή, σύγκρουση δικαιωμάτων υπάρχει, όταν κάποια δικαιώματα τα οποία ανήκουν σε περισσότερα του ενός πρόσωπα και τα οποία έχουν νομίμως αποκτηθεί, έχουν την ίδια νομική ισχύ και το ίδιο περιεχόμενο, δεν είναι δυνατόν να ικανοποιηθούν πλήρως και συγχρόνως¹⁰. Σε σχέση με τα προηγούμενα

¹⁰ Βλ. Γαζής Ανδρέας. Η σύγκρουσις των δικαιωμάτων. 1959. Σελ. 22.

κρίνεται σημαντικό να αναφερθεί πως δεν έχουμε σύγκρουση δικαιωμάτων, 1]όταν λείπει η προϋπόθεση κατά την οποία ένα δικαίωμα εμποδίζει τη γένεση άλλου ή όταν η γένεση ενός δικαιώματος καταργεί το προηγούμενο,2]όταν λείπει η προϋπόθεση σε περίπτωση σύγκρουσης κοινού δικαιώματος με εξαιρετικό,3]όταν λείπει η προϋπόθεση για σύγκρουση ενοχικού με εμπράγματο δικαίωμα.

Εναντίον της ως άνω διδασκαλίας τάχθηκε μία από τις πλέον έξοχες νομικές φυσιογνωμίες του 19^{ου} αιώνα, ο Wachter, ο οποίος στην διδασκαλία του προέβει στη διατύπωση της ευρείας έννοιας για τη σύγκρουση δικαιωμάτων. Σύμφωνα με τον Wachter λοιπόν σύγκρουση δικαιωμάτων υπάρχει όταν μία σειρά από δικαιώματα, που ανήκουν σε περισσότερα του ενός πρόσωπα δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθούν όλα εξ ολοκλήρου, με αναπότρεπτη συνέπεια τον περιορισμό ή ακόμη και την αναίρεση αυτών. Στην έννοια αυτή συμπεριλαμβάνονται συγκρούσεις δικαιωμάτων διαφορετικής ισχύος και περιεχομένου. Στα επιτεύματα της νομικής δράσης του συγκεκριμένου επιστήμονα προσμετράται η άρτια οργανωμένη κατάταξη των κανόνων επιλύσεως των συγκρούσεων καθώς και μία αντικειμενική απομάκρυνση από τα σφάλματα του παρελθόντος σε σχέση με τη σύγκρουση δικαιωμάτων.

Σημειώνεται στο σημείο αυτό, πως εξέχουσες νομικές προσωπικότητες και κύριοι εκπρόσωποι της ιστορικής σχολής, όπως ο Savigny, επέλεξαν να μην ασχοληθούν καθόλου με το φαινόμενο της συγκρούσεως δικαιωμάτων αλλά και να παραμερίσουν γενικότερα τον *usus modernus pandectarum* και τις εκπορευόμενες από αυτόν νομικές θεωρίες. Από την άλλη πλευρά, οι μεγάλοι

πανδέκτες του 18^{ου} αιώνα και αναλυτικά ο Windscheid, Dernburg, Regelsberger ενστερνίστηκαν τις απόψεις του Wachter, χωρίς ωστόσο να καλύψουν με τις ιδέες τους το συνολικό φάσμα των περιπτώσεων. Αρτιότερη υπήρξε η διαμόρφωση από τους συγκεκριμένους μεγάλους πανδέκτες των κανόνων επιλύσεως των συγκρούσεων. Ως λύσεις λοιπόν θεωρήθηκαν=1]η επικράτηση του ισχυροτέρου δικαιώματος, 2]η αρχή της χρονικής προτεραιότητας, 3]η αρχή της προλήψεως, 4]η αρχή της σύμμετρης ικανοποίησης, 5]στις περιπτώσεις εκείνες που δεν έχει εφαρμογή μία άλλη λύση, αποφασίζει ο κλήρος¹¹.

Το σύνολο της διδασκαλίας των πανδεκτών κατόρθωσε να υπερβεί μία σειρά από πεπαλαιωμένες ιδέες, αντιλήψεις και λύσεις για το ομολογουμένως περίπλοκο και ίσως σε κάποιο βαθμό σκοτεινό ζήτημα της σύγκρουσης δικαιωμάτων. Ωστόσο, δεν θα μπορούσε να ειπωθεί, πώς οι απόψεις τους διακρίνονται από ομοφωνία. Απεναντίας, μολονότι προήγαγαν το δόγμα της σύγκρουσης, εκκαθάρισαν τα σφάλματα των προηγούμενων θεωρητικών αναλύσεων, μελέτησαν και οργάνωσαν μία σειρά από λύσεις, απουσιάζει η απαραίτητη ακριβολογία, εντοπίζονται ασάφειες και ακολούθως δεν υπάρχει σταθερότητα. Η επιρροή της σε άλλα δίκαια είναι αισθητή, ωστόσο κυρίως διαπότισε με θεωρίες τα τοπικά γερμανικά δίκαια.

¹¹ Βλ. Γαζής Ανδρέας. Η συγκρούσις των δικαιωμάτων. 1959. Σελ 24-25.

3.2 Ορισμός και ανάλυση της έννοιας της σύγκρουσης δικαιωμάτων.

Συνδεδεμένη με τους περιορισμούς των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι η σύγκρουση αυτών. Στο σημείο αυτό, για την αρτιότητα του κειμένου, κρίνεται σημαντικό να γίνει αναφορά στον ορισμό της έννοιας του περιορισμού. Ειδικότερα: <<περιορισμός [με τη ευρύτερη έννοια του όρου] είναι κάθε με ανθρώπινη ενέργεια προκαλούμενη [ανθρωπογενής] συρρίκνωση του νομιμου γενικού περιεχομένου του δικαιώματος, δηλαδή της κτήσης [προστατευόμενου αγαθού, ικανότητας κτήσης] ή της [κατά χρόνο, τόπο και τρόπο] άσκησης. Κατά το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Δικαστήριο: περιορισμός είναι κάθε κρατική ενέργεια, που καθιστά καθ'ολοκληρία ή ως προς ένα μέρος αδύνατη συμπεριφορά, που εμπίπτει στη προστατευτική περιοχή ενός θεμελιώδους δικαιώματος¹²>>. Θα μπορούσε λοιπόν ο περιορισμός να χαρακτηριστεί ως μία αόριστη και γενική απειλή ή ακόμη και ως ο νομικός εχθρός του δικαιώματος.

Είναι, η σύγκρουση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ίσως ο σπουδαιότερος των περιορισμών, που πηγάζει από την ανάγκη αμοιβαίας οριοθέτησης των βιοτικών σχέσεων, που τα δικαιώματα ρυθμίζουν, καθώς επίσης και από την ανάγκη της ένταξης τους στο συνολικό πλαίσιο της συνταγματικής τάξης, με

¹² Βλ. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας. Συνταγματικά δικαιώματα. Γενικό μέρος. Σύστημα συνταγματικού δικαίου. Τόμος Γ. Ημιτόμος Ι. σελ. 184.

σκοπό τη διασφάλιση της συστηματικής και τελολογικής ενότητας του Συντάγματος.Ορισμός:Σύγκρουση θεμελιωδών δικαιωμάτων διαφόρων φορέων αυτών συντρέχει,όταν η άσκηση ενός θεμελιώδους δικαιώματος ενός προσώπου αποκλείει αναγκαίως εν όλω ή εν μέρει τη σύγχρονη άσκηση του ίδιου ή άλλου θεμελιώδους δικαιώματος άλλου ή άλλων προσώπων¹³.Το φαινόμενο αυτό, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το ζήτημα της σχέσεως των δικαιωμάτων μεταξύ τους,τα οποία είναι ως επί το πλείστον ανεξάρτητα μεταξύ τους.Υπάρχουν όμως λόγοι που δημιουργούν τις σχέσεις ανάμεσα στα διάφορα δικαιώματα,όπως είναι μία έννομη σχέση από την οποία πηγάζουν δικαιώματα,η συγκέντρωση περισσότερων δικαιωμάτων στο ίδιο πρόσωπο και ακόμη η ύπαρξη περισσότερων δικαιωμάτων στο ίδιο πρόσωπο.

Τα εκάστοτε δικαιώματα λοιπόν,είναι δυνατόν απλώς να τελούν μεταξύ τους σε σχέση απλής συνύπαρξης,χωρίς το ένα να επηρεάζει το άλλο,αλλά είναι επίσης δυνατόν να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους ποικιλοτρόπως.Η αλληλεπίδραση αυτή μπορεί να αναφέρεται στον προσδιορισμό ενός δικαιώματος από κάποιο άλλο ή και στη μεταβολή της συνολικής κατάστασης των δικαιωμάτων.Η μεταβολή αυτή μπορεί να συνίσταται στη γέννηση,στην κατάργηση και τέλος στην αλλοίωση του δικαιώματος,όπου η έννοια της αλλοίωσης αναλύεται στην επέκταση,τον περιορισμό ή τη μεταβολή του περιεχομένου του δικαιώματος,την ενδυνάμωση ή την εξασθένησή του,την αλλαγή των προσώπων του δικαιούχου και του υπόχρεου,τον μερισμό του δικαιώματος μεταξύ περισσότερων προσώπων

¹³ Βλ.Ράικος Αθανάσιος,Συνταγματικό δίκαιο τομ.2.Θεμελιώδη δικαιώματα.2002.Σελ.242.

δαιρετώς ή εξ αδιαιρέτου. Η σχέση η οποία αναπτύσσεται μεταξύ των δικαιωμάτων μπορεί να είναι από ειρηνική έως και σχέση ισχυρών αντιθέσεων.

Σύγκρουση δικαιωμάτων επομένως υφίσταται όταν η σύμπτωση περισσότερων δικαιωμάτων στο ίδιο αντικείμενο ή η ύπαρξη περισσότερων δικαιωμάτων τα οποία κατευθύνονται στο ίδιο αποτέλεσμα έχει ως συνέπεια την κατάργηση κάποιων ή την αλλοίωση όλων ή κάποιων από τα δικαιώματα για τα οποία γίνεται λόγος¹⁴. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό του Ανδρέα Γαζή, γίνεται αναφορά σε εκείνες τις περιπτώσεις σύγκρουσης δικαιωμάτων με συγκεκριμένο αλλά και με αμφίβολο αντικείμενο, ενώ συγχρόνως, με ακρίβεια προσδιορίζεται η εκάστοτε έννομη συνέπεια, η οποία μπορεί να συνίσταται σε κατάργηση ή σε αλλοίωση αλλά ουδέποτε σε κτήση δικαιώματος.

3.3 Διάκριση ανάμεσα στην έννοια της νομικής και της πραγματικής σύγκρουσης δικαιωμάτων.

¹⁴ Βλ. Γαζής Ανδρέας. Η σύγκρουσις των δικαιωμάτων. 1959. Σελ. 76.

Σύγκρουση υπό νομική έννοια: Σύγκρουση δικαιωμάτων υπό νομική έννοια είναι η ταυτόχρονη αναγνώριση και νόμιμη άσκηση των δικαιωμάτων περισσότερων φορέων κατά τρόπο ώστε η νόμιμη άσκηση του δικαιώματος του ενός να περιορίζει την επίσης νόμιμη άσκηση του δικαιώματος του άλλου¹⁵. Διακρίνεται αυτό το είδος σύγκρουσης δικαιωμάτων από το γεγονός ότι τα δικαιώματα νομίμως ασκούνται από κάθε φορέα αυτών. Η ιδιαιτερότητα που παρουσιάζει συνίσταται στο ότι ενώ η άσκηση των εκάστοτε δικαιωμάτων γίνεται με τρόπο νόμιμο από όλους τους φορείς, την ίδια στιγμή κάποιο θεμελιώδες δικαίωμα προσβάλλεται. Σε πολλές περιπτώσεις καθίσταται ανέφικτη η πραγμάτωση ενός κοινωνικού δικαιώματος χωρίς ταυτόχρονα να υφίσταται περιορισμό ένα άλλο ατομικό δικαίωμα. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα, όπου το κράτος απαλλοτριώνει ιδιωτικές εκτάσεις προκειμένου να εγκαταστήσει στα εδάφη αυτά εργατικές κατοικίες. Εξάλλου, ακόμη και η άσκηση ενός και του ίδιου δικαιώματος από πολλούς φορείς του ταυτόχρονα μπορεί να καθίσταται ανέφικτη με τον ίδιο τρόπο που είναι προφανώς αδύνατη η ταυτόχρονη ελεύθερη κίνηση των αυτοκινήτων σε μία πολυσύχναστη διάβαση. Γεννάται στο σημείο αυτό το ερώτημα αν στη σύγχρονη έννομη τάξη μπορεί να αναγνωρισθεί η σύγκρουση δικαιωμάτων υπό νομική έννοια. Και εφόσον η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι αρνητική, η σύγκρουση δεν θα μπορούσε να έχει διαφορετική έννοια από εκείνη της πραγματικής.

¹⁵ Βλ. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας. Συνταγματικά δικαιώματα. Γενικό μέρος. Σύστημα συνταγματικού δικαίου. Τόμος Γ. Ημιτόμος Ι. Σελ 219.

Πραγματική σύγκρουση: Πραγματική σύγκρουση δικαιωμάτων είναι η αποδοκιμαζόμενη από το δίκαιο παραβίαση του δικαιώματος του άλλου¹⁶. Η σύγκρουση με τη συγκεκριμένη μορφή υπήρχε στο παρελθόν και θα συνεχίσει να υπάρχει στο διηνεκές του χρόνου. Στη σύγκρουση, που έχει αυτή τη μορφή, έχουμε τη διάκριση ανάμεσα στο πρόσωπο που επιτίθεται και σε εκείνο το οποίο βρίσκεται σε κατάσταση άμυνας. Κατά την πραγματική σύγκρουση δικαιωμάτων, το πρόσωπο, το οποίο επιτίθεται, προβαίνει σε ενέργειες χωρίς να έχει το αντίστοιχο δικαίωμα. Είναι προφανές ότι ο επιτιθέμενος παραβιάζει με τρόπο κατάφωρο τα συνταγματικά δικαιώματα των άλλων, χωρίς να του αναγνωρίζεται από το δίκαιο η ανάλογη εξουσία, το οποίο μάλιστα, αποδοκιμάζει τις προαναφερόμενες επιλογές του. Η άσκηση των εκάστοτε δικαιωμάτων από τον επιτιθέμενο δεν είναι νόμιμη, εφόσον τα επιτρεπόμενα δικαϊκά πλαίσια ξεπερνώνται. Στη μορφή αυτή της πραγματικής σύγκρουσης δικαιωμάτων δεν μπορούμε πλέον να κάνουμε λόγο για τη σύγκρουση που ανακύπτει στις συνταγματικά κατοχυρωμένες ατομικές ελευθερίες και τις αρμοδιότητες του δημοκρατικά νομιμοποιημένου νομοθέτη. Δεν πρόκειται για νομική σύγκρουση δικαιωμάτων, αλλά για μία παράνομη ενέργεια.

¹⁶ Βλ. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας. Συνταγματικά δικαιώματα. Γενικό μέρος. Σύστημα συνταγματικού δικαίου. Τομος Γ. Ημιτόμος Ι. Σελ 220.

3.4 Η συρροή θεμελιωδών δικαιωμάτων.Ορισμός-Ανάλυση Έννοιας.

Συρροή θεμελιωδών δικαιωμάτων συντρέχει ,όταν μία συμπεριφορά ενός προσώπου καλύπτεται από το περιεχόμενο περισσότερων θεμελιωδών δικαιωμάτων,όταν η ίδια η ενέργεια του φορέα αυτών των δικαιωμάτων,εμπίπτει στο πεδίο προστασίας περισσότερων θεμελιωδών δικαιωμάτων¹⁷.Στις περιπτώσεις όπου κάνει την εμφάνισή της, η συρροή θεμελιωδών δικαιωμάτων πρόκειται για το ίδιο πραγματικό,την ίδια πράξη,την ίδια ανθρώπινη ενέργεια,η οποία παρουσιάζεται με περισσότερους του ενός νομικούς χαρακτηρισμούς,μπορεί δηλαδή να υπαχθεί σε περισσότερες διατάξεις θεμελιωδών δικαιωμάτων.Μάλιστα,στη νομολογία έχει παρατηρηθεί μια τάση,σύμφωνα με την οποία αναφέρονται σε παράταξη όλες οι λιγότερο ή οι περισσότερο σχετικές διατάξεις στη μείζονα πρόταση του δικανικού συλλογισμού,γεγονός το οποίο δεν ενισχύει τη μεθοδολογική καθαρότητα και τη συνέπεια.Στη συρροή θεμελιωδών δικαιωμάτων συναντώνται περισσότερα δικαιώματα,των οποίων η εφαρμογή συντρέχει ταυτοχρόνως,ενώ ο φορέας προστατεύεται από το Σύνταγμα πολλαπλώς.

¹⁷ Βλ.Ράικος Αθανάσιος,Συνταγματικό δίκαιο τομ.2.Θεμελιώδη δικαιώματα.2002.Σελ.237.

Ομοιότητες παρουσιάζει το ζήτημα της συρροής με την κατίδεα συρροή εγκλημάτων του ποινικού δικαίου, που περιγράφεται στο άρθρο 94 παρ.2 του ποινικού κώδικα, η οποία αναφέρεται στη διάπραξη περισσότερων εγκλημάτων με μία ενέργεια ενός προσώπου. Η συρροή θεμελιωδών δικαιωμάτων παρουσιάζεται με δύο μορφές. Από τη μία πλευρά έχουμε τη μορφή της μερικής καλύψεως της συμπεριφοράς του εκάστοτε προσώπου από τα συρρέοντα θεμελιώδη δικαιώματα. Και από τη άλλη πλευρά έχουμε τη μορφή της πλήρους καλύψεως της συμπεριφοράς από τα συρρέοντα θεμελιώδη δικαιώματα. Επιπροσθέτως, το πρόβλημα της συρροής δικαιωμάτων είναι συνδεδεμένο με τους περιορισμούς των δικαιωμάτων. Ειδικότερα, η άρση της σύγκρουσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων έχει σημασία για τη λύση του ζητήματος των περιορισμών. Η συρροή δημιουργεί προβλήματα μόνο στην περίπτωση όπου συγκρούονται δικαιώματα τα οποία είτε υπόκεινται σε μία σειρά από περιορισμούς είτε ορισμένα από αυτά είναι εντελώς απεριόριστα. Από την άλλη πλευρά δε δημιουργείται κανένα πρόβλημα από την ύπαρξη της συρροής δικαιωμάτων όταν τα δικαιώματα στο σύνολό τους είναι απεριόριστα ή όταν υπόκεινται στους ίδιους ακριβώς περιορισμούς.

Το θέμα της συρροής δικαιωμάτων υπήρξε αντικείμενο συζήτησης και επεξεργασίας στη Γερμανία όπου ίσχυε ο Θεμελιώδης νόμος της Βόννης και όπου προτάθηκαν διάφορες λύσεις για το ζήτημα αυτό. Συγκεκριμένα, η δημιουργία της συρροής θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν πρέπει να συνδέεται με την ερμηνεία και την ακριβή οριοθέτηση του περιεχομένου αυτών. Επίσης το προβάδισμα έχει το περισσότερο περιορισμένο δικαίωμα, ενώ σύμφωνα με άλλη άποψη μπορεί να

ισχύσει το ακριβώς αντίθετο.Επίσης, η νομολογία του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου θέτει σε εφαρμογή την αρχή της επικρατήσεως της ειδικής διατάξεως απέναντι στη γενική.

Σε σχέση με ότι προαναφέρθηκε ,στην κατηγορία περιπτώσεων συρροής συνταγματικών διατάξεων όπου μεταξύ των διατάξεων αυτών υφίσταται σχέση πλήρους επικάλυψης των πραγματικών τους,δηλαδή σχέση γενικού προς ειδικό.Ειδικότερα σχέση γενικού προς ειδικό υφίσταται ,εφόσον το πραγματικό της μιας [ειδικής] διάταξης περιέχει όλα τα στοιχεία του πραγματικού της άλλης[γενικής]και επιπλέον ένα τουλάχιστον επιπρόσθετο στοιχείο,ετσι ώστε το πεδίο εφαρμογής της μίας να αποτελεί υποσύνολο του πεδίου εφαρμογής της άλλης¹⁸.Στις περιπτώσεις αυτές ισχύει κατά βάση,αλλά και έχει ιδιαίτερη σημασία και πρόσφορο πεδίο εφαρμογής στο χώρο των θεμελιωδών δικαιωμάτων η αρχή *lex specialis derogat generali*,[ο ειδικός κανόνας υπερισχύει του γενικού].Ωστόσο σημειώνεται πως προκύπτουν αποκλίνουσες περιπτώσεις εφόσον η σχέση γενικού και ειδικού δεν αλληλοσυμπληρώνεται μόνο αλλά και αλληλοαποκλείεται.Τελικώς ,είναι ζήτημα ερμηνείας κατά πόσο η επίδραση του ειδικού κανόνα είναι συμπληρωματική,τροποποιητική ή αν παραμερίζει το γενικό κανόνα.

Από την άλλη πλευρά,υπάρχει η κατηγορία περιπτώσεων συρροής συνταγματικών διατάξεων,όπου μεταξύ των διατάξεων αυτών υφίσταται σχέση μερικής επικάλυψης των πραγματικών τους. Εδώ ορισμένα περιστατικά υπάγονται αποκλειστικά στη μία ή την άλλη διάταξη και άλλα στις

¹⁸ Βλ.Χρυσόγονος Κ.Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα.2002.Σελ.99.

περισσότερες.Το συγκεκριμένο είδος συρροής θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι σωρευτικό,δηλαδή οι έννομες συνέπειες των δικαιωμάτων που συρρέουν δεν αλληλοαποκλείονται αλλά αντιθέτως αλληλοσυμπληρώνονται.Αυτό σημαίνει ότι το θεμιτό η μη της συμπεριφοράς των κρατικών οργάνων θα κριθεί αυτοτελώς ως προς το κάθε δικαίωμα και ότι αρκεί να παραβιάζεται έστω και ένα από αυτά για να θεωρηθεί η συμπεριφορά αυτή αντισυνταγματική¹⁹.Σημειώνεται στο σημείο αυτό, ότι η προτίμηση της εκάστοτε εφαρμοζόμενης διάταξης από τις περισσότερες που συρρέουν,είτε γίνεται με τρόπο διαζευτικό, είτε γίνεται με τη μορφή όχι της επιλογής μίας διάταξης,αλλά το συνδυασμό των περισσότερων διατάξεων σε μία ενιαία ρύθμιση ,έχει βασικό στόχο την παροχή της αρτιότερης και μεγαλύτερης δυνατής συνταγματικής προστασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.

Η ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ

¹⁹ Βλ.Χρυσόγονος Κ.Ατομικά και κοινωνικά Δικαιώματα.2002.Σελ100.

4.1 Η διαπροσωπική ενέργεια και το φαινόμενο της σύγκρουσης δικαιωμάτων.[Το ζήτημα της τριτενέργειας].

Το φαινόμενο της <<τριτενέργειας>> είναι προφανώς προϊόν της επιστήμης του 20^{ου} αιώνα.Εξάλλου αν παρατηρήσουμε ιστορικά την εξέλιξη της συνταγματικής κατοχύρωσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου θα δούμε πως πρωταρχικά απέβλεπε στην προστασία του ανθρώπου απέναντι σε εκείνους που ασκούσαν την κρατική εξουσία,ιδιαίτερα την εκτελεστική.Μολαταύτα δεν θα πρέπει να αγνοηθεί το γεγονός ότι ήδη από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης τα ατομικά δικαιώματα δε στρέφονταν μόνο κατά του κράτους αλλά και κατά των προνομίων ορισμένων τάξεων και του κλήρου και ότι ιδιαίτερα το αίτημα για ελευθερία και ισότητα-χαρακτηριστικά συνθήματα της Γαλλικής Επανάστασης,- στρεφόταν προς κάθε κατεύθυνση²⁰.Επιπλέον δεν είναι λίγοι εκείνοι που υποστηρίζουν ότι η γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789 είχε αποδέκτη το κράτος με σκοπό μία διαφορετική προσέγγιση της νομοθεσίας,η οποία θα επιτρέπει σαφώς την αναφορά κάποιου και στο ιδιωτικό δίκαιο απέναντι σε προνόμια και τίτλους.

Με τον αδόκιμο όρο τριτενέργεια γίνεται αναφορά στην εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου.Πληρέστερα,η

²⁰ Βλ.Ηλιοπούλου-Στράγγα Τζούλια.Η τριτενέργεια των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος του 1975.Σελ.5.

τριτενέργεια θα μπορούσε να οριστεί ως εξής: Τριτενέργεια είναι η προς τα πρόσωπα κατευθυνόμενη και κυρίως από την κρατική εξουσία πραγματοποιούμενη αμυντική νομική ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η οποία εξασφαλίζει την ακώλυτη άσκησή τους, εξαναγκάζοντας τις απειλητικές αντικοινωνικές δυνάμεις να απέχουν από κάθε προσβολή της ανθρώπινης αξίας²¹. Είναι λοιπόν η τριτενέργεια η ενέργεια που κατευθύνεται προς τους τρίτους, προς τους ιδιώτες. Σημειώνεται, στο σημείο αυτό, πως για την τριτενέργεια έχουν διαμορφωθεί δύο θεωρίες, εκείνη της άμεσης και εκείνη της έμμεσης τριτενέργειας. Σύμφωνα με τον κεντρικό πυρήνα της πρώτης θεωρίας, την οποία διαμόρφωσε ο γερμανός καθηγητής Hans Carl Nipperday, τα δικαιώματα είναι αντικειμενικοί κανόνες δικαίου, οι οποίοι δεσμεύουν εκτός από το κράτος και τους ιδιώτες. Σύμφωνα με τη δεύτερη θεωρία, δηλαδή την αντίστοιχη της έμμεσης τριτενέργειας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, της οποίας επικεφαλής ήταν ο G. Durig, η δράση των ιδιωτών κρίνεται με βάση το περιεχόμενο των ειδικών κανόνων ιδιωτικού δικαίου σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η δύναμη των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι περιορισμένη. Ωστόσο, χαρακτηριστικά αναφέρεται από τον U. Scheuner ότι η γνώμη του προαναφερθέντος [Durig] δεν διαθέτει αυξημένη αλλά αντιθέτως περιορισμένη αξία.

Το φαινόμενο της σύγκρουσης θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν είναι πρόβλημα, το οποίο προκύπτει από την διαπροσωπική ενέργεια. Η παραδοσιακή νομική επιστήμη καθώς και η μεθοδολογία, εντοπίζουν την εφαρμογή των

²¹ Βλ. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας. Συνταγματικά Δικαιώματα. Γενικό μέρος. Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου. Τόμος Γ. Ημιτόμος Ι. σελ. 79.

θεμελιωδών δικαιωμάτων μόνο στις σχέσεις δημοσίου δικαίου,σε εκείνες δηλαδή όπου το άτομο είναι φορέας θεμελιωδών δικαιωμάτων ενώ το κράτος όχι.Η εφαρμογή όμως των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις διαπροσωπικές σχέσεις,δηλαδή σε σχέσεις στις οποίες και τα δύο μέρη είναι φορείς θεμελιωδών δικαιωμάτων,εμφανίζεται-για την επηρεασμένη από την ατομικιστική παράδοση νομική σκέψη-εξαιρετικά προβληματική²².Είναι άραγε δυνατό να βρίσκουν εφαρμογή τα θεμελιώδη δικαιώματα,σε σχέσεις όπου όλα τα μέρη είναι φορείς θεμελιωδών δικαιωμάτων.Το πρόβλημα της συγκρούσεως των θεμελιωδών δικαιωμάτων λοιπόν ,άρρηκτα συνδεδεμένο με την εφαρμογή τους στις διαπροσωπικές σχέσεις,προβάλλει στη νομική σκέψη μόνο κάτω από την επιρροή της ατομικιστικής παράδοσης.

Κύριο σημείο,στο οποίο είναι απαραίτητο να στραφεί η ανάλυση του ζητήματος είναι η ίδια η τοποθέτηση της υπόστασης του φαινομένου της συγκρούσεως δικαιωμάτων αναφορικά προς το ζήτημα της τριτενέργειας των θεμελιωδών δικαιωμάτων,δηλαδή είτε σχετικά είτε ανεξάρτητα από την τριτενέργεια.Από αυτή και μόνο την τοποθέτηση του προβλήματος είναι πλέον προφανές ότι η σύγκρουση δικαιωμάτων δεν δημιουργείται μόνον εφόσον γίνεται αποδεκτή η τριτενέργεια ,αλλά ότι πρόκειται για ένα ζήτημα που σε γενικότερο επίπεδο απασχολεί τη νομική επιστήμη.Επιπροσθέτως έχουμε την απόδειξη της ανεπάρκειας της ατομικιστικής νομικής θεωρίας,η οποία αν και προφανώς ανεπαρκής,έχει κάποια επίδραση στη σύγχρονη νομική σκέψη με αποτέλεσμα το θέμα να μπορεί να επιλυθεί και να δεχθεί θεωρητικής

²² Βλ.Δημητρόπουλος Γ.Ανδρέας.Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία.Σελ. 112-113.

επεξεργασίας μόνο μέσα στα πλαίσια της μεταβολής της έννομης τάξης. Η σύγκρουση δικαιωμάτων και το ζήτημα της υποστάσεως της δεν εξαρτώνται από την θεωρητική αποδοχή της τριτενέργειας. Αν όντως υπάρχει θέμα σύγκρουσης δικαιωμάτων, τότε η άρνηση της τριτενέργειας το συγκαλύπτει. Από την αντίθετη πλευρά η αποδοχή της τριτενέργειας αποκαλύπτει το θέμα της σύγκρουσης δικαιωμάτων στην περίπτωση που τα θεμελιώδη δικαιώματα έχουν εφαρμογή στις σχέσεις περισσότερων φορέων θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Τέλος, το ζήτημα της συγκρούσεως των δικαιωμάτων, σαν ζήτημα νομικοπολιτικής πραγματικότητας, το δημιουργεί η ατομικιστική έννομη τάξη και το καλλιεργεί η ατομικιστική νομική παράδοση, η οποία βασιζόμενη στη ' ' θεμελιώδη νομική έννοια ' ' του δικαιώματος και στα παλιά ατομικιστικά πρότυπα, δεν θέτει πάντα σαφή όρια της ασκήσεως των δικαιωμάτων²³. Η εικόνα της συγκρούσεως δικαιωμάτων, η οποία όπως αναλύεται σε επόμενο τμήμα της παρούσας εργασίας, διακρίνεται για την πλαστότητα της, αλλά επίσης και το ίδιο το ζήτημα της τριτενέργειας χάνουν την υπόστασή τους, εξαφανίζονται στα πλαίσια της σύγχρονης έννομης τάξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

²³ Βλ. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας. Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία. Σελ. 115.

Η ΠΛΑΣΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

5.1 Η πλαστότητα της νομικής σύγκρουσης δικαιωμάτων.

Το ζήτημα της σύγκρουσης θεμελιωδών δικαιωμάτων ανάγεται στη μεταβολή της έννομης τάξης. Η αντίληψη για την σύγκρουση των θεμελιωδών δικαιωμάτων προέρχεται, όπως έχει και σε προηγούμενο σημείο της εργασίας αναφερθεί, από την αντίληψη της ατομικιστικής ανταγωνιστικής διαδικασίας, όπου επικρατεί το δίκαιο του ισχυρού έναντι του λιγότερου δυνατού και όπου είναι θεμιτή η κατάφωρη παραβίαση των δικαιωμάτων των άλλων. Από την άλλη πλευρά, το φαινόμενο της σύγκρουσης θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν μπορεί να συμβιβαστεί με τη θεωρία του κοινωνικού ανθρωπισμού και τις γενικότερες ανθρωπιστικές αντιλήψεις για την άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου ως κοινωνικών δικαιωμάτων, μέσα σε πλαίσια ανθρωπιστικής άμιλλας. Στην έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού, η οποία είναι ενιαία, το Σύνταγμα ρυθμίζει καθολικά το

σύνολο της νομικής ζωής. Η βάση της έννομης αυτής τάξης συνίσταται στο συνδυασμό των συνταγματικών προτύπων του κοινωνικού κράτους και του κοινωνικού ανθρώπου, των οποίων το περιεχόμενο προσδιορίζει το απαραβίαστο της ανθρώπινης αξίας.

Την ίδια στιγμή και μόνο η ύπαρξη του προβλήματος της σύγκρουσης δικαιωμάτων αποδεικνύει τη θεοποίηση της έννοιας του δικαιώματος στα πλαίσια της ατομικιστικής νομικής θεωρίας. Στη σύγχρονη έννομη τάξη, ο κοινωνικός ανθρωπισμός και τα θεμελιώδη δικαιώματα που τον εξειδικεύουν, οριοθετούν το δικαίωμα συγκεκριμένου φορέα και την ίδια στιγμή οριοθετούν επίσης και τα δικαιώματα των άλλων φορέων. Είναι ευνόητο το γεγονός ότι η μετάβαση στην έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού επέδρασε σημαντικά στη νομική μεταχείριση και αντιμετώπιση της εξουσίας στο σύστημα δικαίου. Η σύγχρονη έννομη τάξη δεν αναγνωρίζει την κυριαρχία σαν εξουσία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο. Η καταπολέμηση των *de facto* κυριαρχικών, εξουσιαστικών σχέσεων, αποτελεί βασική αποστολή του δικαίου ²⁴.

Συγκεκριμένα, στην έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού αναγνωρίζεται η εξουσία του ανθρώπου στο άτομό του, δηλαδή η αυτεξουσία, ο αυτοπροσδιορισμός ενώ δεν αναγνωρίζεται η εξουσία του ανθρώπου πάνω σε άλλα πρόσωπα. Σημειώνεται επίσης πως δεν είναι σε καμία περίπτωση αποδεκτό, η εξουσία πάνω σε πράγματα να οδηγεί στην κυριαρχία πάνω σε ανθρώπους. Σε συνδυασμό με ότι αναφέρθηκε, από νομική άποψη, δεν υπάρχει στη σύγχρονη

²⁴ Βλ. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία. Σελ. 123.

έννομη τάξη σύγκρουση θεμελιωδών δικαιωμάτων, τα οποία ασκούνται κατά νόμιμο τρόπο. Αντιθέτως, ο ένας από τους δύο φορείς έχει προκαλέσει βλάβη στα δικαιώματα του άλλου προσώπου. Δεν παρατηρείται δηλαδή το φαινόμενο της σύγκρουσης δικαιωμάτων, αλλά πρόκειται για προσβολή δικαιώματος.

Σύγκρουση δικαιωμάτων σημαίνει την ταυτόχρονη ύπαρξη και νόμιμη άσκηση δύο ή περισσότερων δικαιωμάτων, τα οποία, επειδή ακριβώς αναγνωρίζεται από το δίκαιο, ότι υπάρχουν και ασκούνται κατά νόμιμο τρόπο, γι' αυτό και εμφανίζονται ότι συγκρούονται²⁵. Ωστόσο είναι ευνόητο πως το δίκαιο δεν είναι δυνατό ταυτοχρόνως να επιδοκιμάζει και να αποδοκιμάζει, να επιτρέπει και να απαγορεύει την ίδια συμπεριφορά, εφόσον μάλιστα τα δικαιώματα στη σύγχρονη νομική πραγματικότητα διαμορφώνονται ως αρμονικά ασκούμενα και όχι ως αλληλοσυγκρουόμενα. Οι εκάστοτε διαφορές που προκύπτουν ανάμεσα στους φορείς των δικαιωμάτων οφείλονται σε αντίστοιχες πραγματικές συγκρούσεις ανάμεσα στα πρόσωπα αυτά. Η αποστολή του δικαίου είναι η άρση των πραγματικών συγκρούσεων και κατ'επέκταση η απονομή της δικαιοσύνης θέτοντας σε εφαρμογή τους νομικούς κανόνες που αρμόζουν σε κάθε ξεχωριστή περίπτωση. Σύμφωνα με το δίκαιο λοιπόν, δεν υπάρχουν πραγματικές συγκρούσεις ανάμεσα στους φορείς των δικαιωμάτων. Το δίκαιο οφείλει να επιβάλλει την αρμονία στη συμβίωση και την κάθε είδους αλληλεπίδραση μεταξύ των προσώπων. Προκύπτει, έτσι η θεμελιώδης διάκριση ανάμεσα στην πραγματική σύγκρουση και στην δικαϊκή άρση της, ανάμεσα στην πραγματική

²⁵ Βλ. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία. Σελ. 116.

αντίθεση και τη νομική σύνθεση της αντίθεσης²⁶. Εάν πράγματι εντοπίζεται σύγκρουση θεμελιωδών δικαιωμάτων, αυτομάτως οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι ο ένας από τους φορείς υπερέβη τα όρια της άσκησης των δικαιωμάτων του, παρέβη τις υποχρεώσεις του και προφανώς ενήργησε χωρίς δικαίωμα.

Η εφαρμογή των αμυντικών δικαιωμάτων στις διαπροσωπικές σχέσεις, αποκαλύπτει τις πραγματικές *de facto* συγκρούσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων – τις οποίες συγκαλύπτει η έλλειψη αυτής της εφαρμογής – και βασιζόμενη στη βάση, ότι από νομική άποψη δεν υπάρχουν συγκρούσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων, προστατεύει τον αμυνόμενο από τον επιτιθέμενο²⁷. Ο αμυνόμενος προσβάλλεται και ο επιτιθέμενος προσβάλλει. Η προαναφερθείσα προστασία είναι όμως αμφίδρομη και αν την τοποθετήσουμε στην πραγματικότητα είναι η προστασία του αδυνάτου από τον ισχυρό.

Τέλος η σύγκρουση δικαιωμάτων είναι, σύμφωνα με ότι προαναφέρθηκε, πλαστή και το ζήτημα αυτής, στη σύγχρονη έννομη τάξη δεν τίθεται. Απεναντίας το ζήτημα που τίθεται είναι εκείνο της διακρίσεως της άμυνας από την επίθεση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

²⁶ Βλ. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας. Συνταγματικά δικαιώματα. Γενικό μέρος. Σύστημα Συνταγματικού δικαίου. Τόμος Γ. Ημιτόμος Ι. Σελ. 223.

²⁷ Βλ. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας. Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία. Σελ. 118.

ΑΡΣΗ- ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

6.1 Η αρχή της αναλογικότητας.

Η αρχή της αναλογικότητας ενέχεται στους αποκαλούμενους περιορισμούς των περιορισμών των ατομικών δικαιωμάτων, που είναι από το Σύνταγμα κατοχυρωμένα. Η αρχή αυτή, υποδεικνύει την ύπαρξη μιας εύλογης σχέσης, μίας αναλογίας, ανάμεσα στον εκάστοτε σκοπό που επιδιώκεται κάθε φορά και στον περιορισμό του συνταγματικού δικαιώματος, ως μέσου για την επίτευξη του σκοπού. Η σχέση αυτή υπάρχει μόνο όταν το λαμβανόμενο μέτρο είναι κατάλληλο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού [καταλληλότητα], συνεπάγεται κατ' ένταση και διάρκεια τα λιγότερα δυνατά μειονεκτήματα για τον ιδιώτη και το κοινό [αναγκαιότητα] και, τέλος, τα συνεπαγόμενα μειονεκτήματα δεν υπερσκελίζουν τα

μειονεκτήματα²⁸. Επιπροσθέτως, η αρχή της αναλογικότητας αναπτύχθηκε αρχικώς στο γαλλικό αστυνομικό δίκαιο και στο γερμανικό διοικητικό, όπου συνδυάστηκε με την αρχή του κράτους δικαίου και με τον τρόπο αυτό απέκτησε την συνταγματική της ισχύ. Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ήδη από το 1970 αναγνωρίζει την συγκεκριμένη αρχή ως αρχή του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου, ενώ καθιερώνεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και βρίσκει αντίστοιχη εφαρμογή στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ιδιαίτερως σημαντικός κρίνεται ο ρόλος της αρχής της αναλογικότητας σε σχέση με την προσωπική ελευθερία και την προσωποκράτηση ως περιορισμό εκείνης. Στην περίπτωση αυτή δεν αρκεί η πρόβλεψη του νομοθέτη αλλά η δικαστική εκτίμηση είναι εκείνη που θα καθορίσει αν το μέτρο είναι πρόσφορο και αναγκαίο συνεκτιμώντας τα πραγματικά περιστατικά.

Το ΣτΕ, ήδη από τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του, χωρίς να κάνει ρητή αναφορά στην αρχή της αναλογικότητας, υποστήριζε ότι η διοίκηση θα πρέπει να επιλέξει μεταξύ των μέτρων, που πραγματοποιούν τους νόμιμους σκοπούς της, εκείνο που κρίνεται ως το λιγότερο επαχθές για τον εκάστοτε ιδιώτη. Η αρχή της αναλογικότητας εντοπίζεται στο ελληνικό Σύνταγμα. Καταρχήν, σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ.1, το οποίο μάλιστα δεν αναθεωρείται σύμφωνα με το 110, συμπεραίνουμε ότι το Σύνταγμα δε συμφωνεί με τους περιορισμούς που επιβάλλονται στην ελευθερία της ανάπτυξης της προσωπικότητας και ξεπερνούν τον εκάστοτε επιδιωκόμενο νόμιμο σκοπό. Σε απόλυτη αρμονία και το

²⁸ Βλ. Δατόγλου Π.Δ. Γενικό διοικητικό δίκαιο. Σελ. 217.

συμπέρασμα στο οποίο μας οδηγεί το άρθρο 25,παρ.1 σύμφωνα με το οποίο,τα όργανα του κράτους υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ακώλυτη άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου δίχως να προσβάλλονται δυσανάλογα τα δικαιώματα αυτά.Τέλος,στο τέταρτο εδάφιο της παρ.25.1,όπως έχει διαμορφωθεί μετά την αναθεώρηση του 2001,ρητώς αναφέρεται πως <<Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο,εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας>>.

Τα στάδια της αρχής της αναλογικότητας είναι τα ακόλουθα.

1.Προσφορότητα.Καταλληλότητα.Κατάλληλος είναι ο περιορισμός ,όταν μπορεί να επιφέρει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα²⁹.Ο νομοθετικός περιορισμός που εισάγεται πρέπει να είναι σε είδος και σε έκταση το πλέον πρόσφορο μέσο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού.

2.Αναγκαιότητα.Αναγκαίος είναι ο περιορισμός όταν αποκλείεται η επιλογή άλλου,εξίσσου μεν αποτελεσματικού,λιγότερο όμως περιοριστικού μέτρου³⁰.Εφόσον δηλαδή,είναι εφικτό να οδηγηθούμε στο ίδιο αποτέλεσμα με την εφαρμογή ενός ηπιότερου περιορισμού τότε ο επιβαλλόμενος δεν είναι αναγκαίος ούτε και συμφωνεί με την αρχή της αναλογικότητας.

²⁹ Βλ.Δημητρόπουλος Γ.Ανδρέας.Συνταγματικά Δικαιώματα.Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου.Γενικό μέρος.Τόμος Γ.Ημιτόμος Ι.Σελ.228.

³⁰ Βλ.Δημητρόπουλος Γ.Ανδρέας.Συνταγματικά Δικαιώματα.Γενικό μέρος.Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου.Τόμος Γ .Ημιτόμος Ι.Σελ.228

3. Η αναλογικότητα *stricto sensu*. Εδώ εντάσσεται και η μέθοδος της στάθμισης των συμφερόντων, η οποία επιστρατεύτηκε για την επίλυση δύσκολων περιπτώσεων συγκρούσεως δικαιωμάτων και της οποίας ο ρόλος διακριβώνεται στο ακριβώς επόμενο υποκεφάλαιο της εργασίας.

6.2 Η μέθοδος της στάθμισης των συμφερόντων.

Καταρχήν το ρήμα σταθμίζω σημαίνει ζυγίζω. Στάθμιση σημαίνει ζύγισμα ή αλλιώς μέτρηση του βάρους. Είναι η στάθμιση διαδικασία μέτρησης φυσικής ιδιότητας, είναι μία φυσική διαδικασία που προϋποθέτει ζυγό, σταθμιζόμενα μέρη και σταθμά. Επιπλέον, η στάθμιση των αγαθών είναι μέθοδος του δικαίου και της ηθικής. Ως νομική μέθοδος η στάθμιση αποσκοπεί στη μέτρηση του νομικού βάρους των μερών μίας συγκεκριμένης διαφοράς. Δύο μεγέθη τοποθετούνται στο ζυγό της δικαιοσύνης με προφανή σκοπό να διαπιστωθεί ποίο από τα δύο έχει τη μεγαλύτερη νομική βαρύτητα και ακολούθως να αποδωθεί η δικαιοσύνη. Νικητής είναι εκείνος υπέρ του οποίου κλίνει η πλάστιγγα της δικαιοσύνης. Τοποθετούνται στο ζυγό, που άλλωστε αποτελεί και το σύμβολο της δικαιοσύνης νομικά επιχειρήματα και πραγματικά γεγονότα. Ωστόσο, ο συμβολισμός της σταθμίζουσας

δικαιοσύνης, που τυφλή αναζητά τη δίκαιη λύση, δεν συνιστά αναγκαία το πιο ασφαλές υπόβαθρο για την οικοδόμηση μίας άρτιας νομικής μεθόδου.

Το γερμανικό ομοσπονδιακό συνταγματικό δικαστήριο στράφηκε στη μέθοδο αυτή όταν κλήθηκε να αντιμετωπίσει τις πιο δύσκολες περιπτώσεις εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Αναπτύχθηκε έτσι κυρίως στο πλαίσιο της νομολογίας του ΓΟΣΔ, η θεωρία ή η μέθοδος της <<στάθμισης των συμφερόντων>>, που συνδέεται στενά με την αντίληψη που επικρατεί στην Γερμανία, για το <<αξιολογικό σύστημα>> και την <<αξιολογική φύση>> της γερμανικής έννομης τάξης, που επίσης κυοφορήθηκε και αναπτύχθηκε όχι μόνο αλλά και στο πλαίσιο της νομολογίας του ΓΟΣΔ³¹. Είναι λοιπόν η στάθμιση η μέθοδος που θα επιχειρήσει να διαχωρίσει τη νομιμότητα από την παρανομία αντιμετωπίζοντας το όλο ζήτημα με τρόπο περιπτωσιολογικό και συγκεκριμένο, ξεκινώντας από τη βάση της νόμιμης άσκησης των δικαιωμάτων και από τα δύο μέρη. Και είναι απαραίτητο να σημειωθεί πως σε περίπτωση σύγκρουσης δικαιωμάτων οι ανώτερες αξίες υπερτερούν ενώ αντιστοίχως οι κατώτερες αξίες υποχωρούν.

Σημειώνεται ότι η ανάγκη για τη στάθμιση των συμφερόντων παρουσιάζεται όχι σε όλες αλλά σε ορισμένες μόνο εξαιρετικά δυσεπίλυτες περιπτώσεις και για την ακρίβεια αποτελεί ως μέθοδος το έσχατο καταφύγιο για τις δυσχερείς περιπτώσεις και την ίδια στιγμή είναι περιττή στις περιπτώσεις νομιμοφανών συγκρούσεων, όπου και τα δύο μέρη της διαφοράς <<ευλόγως>> διεκδικούν τη

³¹ Βλ. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας. Συνταγματικά Δικαιώματα. Γενικό μέρος. Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου. Τόμος Γ. Ημιτόμος Ι. Σελ. 229.

νομιμότητα. Η στάθμιση προϋποθέτει σύγκρουση συνταγματικά κατοχυρωμένων ισοβαρών δικαιωμάτων. Η στάθμιση και η σύγκρουση συνδέονται στενά και η σύγκρουση δικαιωμάτων αποτελεί το πνευματικό υπόβαθρο για τη στάθμιση των συμφερόντων.

Έντονη είναι κριτική που έχει γίνει στη μέθοδο της στάθμισης συμφερόντων, η οποία αφενός αφορά στη θεωρητική επεξεργασία και αφετέρου στην πρακτική προσέγγιση του ζητήματος. Καταρχήν η στάθμιση προσκρούει σε ένα ομολογουμένως ανυπέρβλητο δογματικό εμπόδιο, την αρχή της τυπικής ισοδυναμίας των συνταγματικών διατάξεων, σύμφωνα με την οποία όλες οι συνταγματικές διατάξεις διαθέτουν την ίδια νομική βαρύτητα. Ως συνέπεια αυτών η στάθμιση δεν έχει νόημα. Έρχεται σε πλήρη αντίθεση και επιχειρεί να αναιρέσει την αρχή της τυπικής ισοδυναμίας που την ίδια στιγμή καταργεί το ερώτημα του νομικού βάρους.

Στη συνέχεια, παρατηρείται πως η θεωρητική βάση της στάθμισης δημιουργεί ερωτήματα και γενικότερους προβληματισμούς. Στη σύγχρονη έννομη τάξη δεν υπάρχει νομική σύγκρουση δικαιωμάτων και ο συντακτικός νομοθέτης διαμορφώνει ένα νομικό κείμενο το οποίο διαπνέεται από αρμονία. Υπάρχουν μόνο πραγματικές συγκρούσεις και με τη στάθμιση έχουμε στον ίδιο ζυγό δύο ποιοτικά διάφορες συμπεριφορές, έχουμε τη σύγκριση δύο ανόμοιων ειδών που οδηγεί ευλόγως σε αδιέξοδο. Τέλος υπάρχει έλλειψη επιστημονικών κριτηρίων στάθμισης, τα οποία είτε δεν υπάρχουν είτε δεν έχουν ακόμη προταθεί. Η στάθμιση δεν είναι απαλλαγμένη από υποκειμενικά στοιχεία και κρίσεις. Ακόμη όμως και αν υπήρχαν τα απαραίτητα επιστημονικά επιχειρήματα θα έπρεπε αυτά

να θεμελιωθούν συνταγματικά,εφόσον ως αποτέλεσμα της κατοχύρωσής τους θα είχαμε εξαιρέσεις από την αρχή της τυπικής ισοδυναμίας.Ωστόσο δεν υπάρχει στο Σύνταγμα καμία αναφορά ,που να αποδέχεται τις συγκεκριμένες εξαιρέσεις.

Με τη μέθοδο της στάθμισης προκαλείται έντονη ασάφεια και αοριστία ενώ συγχρόνως μειώνεται αισθητά το επίπεδο ορατότητας στο χώρο εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων.Ο δικαστής είναι απεριορίστως ελεύθερος να διαμορφώσει την δικανική του κρίση και κατά κάποιον τρόπο τείνει να τοποθετηθεί υπεράνω του νόμου.Συμπερασματικά και με βάση τα προαναφερθέντα η βασιζόμενη στην αρχή της αναλογικότητας μέθοδος ,που περιορίζεται σε περιπτώσεις που μεσολαβεί επιφύλαξη νόμου,δεν μπορεί να οδηγήσει με τρόπο σαφή και με βεβαιότητα στην άρση κάποιας <<σύγκρουσης>>,αλλά σε αναπόφευκτο αδιέξοδο.

6.3 Η αρχή της πρακτικής αρμονίας.

Ως μέθοδος για την άρση των αντιθέσεων ,που παρουσιάζονται στις περιπτώσεις που δεν προβλέπεται επιφύλαξη υπέρ του νόμου,παρουσιάζεται η αρχή της πρακτικής αρμονίας.Το εκάστοτε κρατικό όργανο που έχει την αρμοδιότητα να άρει τη σύγκρουση των θεμελιωδών δικαιωμάτων μπορεί να

εφαρμόζει την αρχή της πρακτικής αρμονίας, που αναπτύχθηκε από τον K.Hesse, σε συνδυασμό με την αρχή της ενότητας του Συνταγματος. Με άλλες λέξεις, αυτό πρέπει να προσπαθήσει να άρει τη συγκεκριμένη σύγκρουση θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να πετυχαίνει τη μεγαλύτερη δυνατή άσκηση όλων των συγκρουόμενων δικαιωμάτων με τον ανάλογο περιορισμό τους³². Στην περίπτωση αυτή το κρατικό όργανο δίνει το προβάδισμα σε ένα δικαίωμα σε βάρος του άλλου ή των άλλων δικαιωμάτων μόνο εφόσον είναι αδύνατον να επιτευχθεί η πρακτική αρμονία. Σημειώνεται στο σημείο αυτό πως η αρχή της πρακτικής αρμονίας αποτελεί παραπέρα ανάπτυξη της αρχής της αναλογικότητας.

Κάποιες φορές λοιπόν τίθενται ζητήματα αντικειμενικότητας, αμεροληψίας της δικαστικής κρίσης ή ακόμη ζητήματα τα οποία συνυφαίνονται με θέμα της ερμηνείας του Συντάγματος. Σε σχέση με την αναζήτηση λύσης και γεφύρωσης αντιθέσεων που προκύπτουν από τα θέματα αυτά δίνει την κατεύθυνση που πρέπει να ακολουθηθεί η πρακτική εναρμόνιση των εκάστοτε συγκρουόμενων δικαιωμάτων ή και διατάξεων. Τούτο σημαίνει ότι πρέπει καταρχήν να αποφεύγεται η βιαστική στάθμιση των εκατέρωθεν συνταγματικά αναγνωρισμένων αγαθών και μία δημοψηφισματικού τύπου επιλογή ενός, με πλήρη παραμερισμό του άλλου³³. Από την άλλη πλευρά εκείνος που ερμηνεύει η εφαρμόζει το Σύνταγμα οφείλει να επιδιώκει την ύπαρξη της αρμονίας μεταξύ των αγαθών, με άμεσο αποτέλεσμα το καθένα από τα αγαθά αυτά να

³² Βλ. Ράικος Αθ. Συνταγματικό Δίκαιο τομ. 2. Θεμελιώδη δικαιώματα. 2002. 2^η έκδοση. Σελ. 246.

³³ Βλ. Χρυσόγονος Κ. Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα. 2^η έκδοση. 2002. Σελ. 104.

προστατεύεται στο μέτρο του αμοιβαία δυνατού.Εξάλλου,η αμοιβαία οριοθέτηση των αγαθών οδηγεί στην καλύτερη πρακτική εφαρμογή και των δύο αγαθών ,τα οποία κατοχυρώνονται στις διατάξεις του Συντάγματος που συγκρούονται.

6.4 Η μέθοδος της θεσμικής εφαρμογής.

Ως μέθοδος αντιμετώπισης και άρσης των εκάστοτε αντιπαραθέσεων προβάλλει εκείνη της θεσμικής εφαρμογής.Βασίζεται η θεσμική εφαρμογή στην αντιπράθεση των περιεχομένων δικαιώματος και θεσμού και επιπροσθέτως επιτάσσεται από την ταυτόχρονη συνταγματική αναγνώριση δικαιωμάτων και θεσμών.Προκειται για μία ενιαία μέθοδο εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων για την άρση των διαφόρων αντιθέσεων,ανεξαρτήτως αν πρόκειται για αντιθέσεις μεταξύ κράτους –πολιτών ή για αντιθέσεις μεταξύ πολιτών και επίσης ανεξάρτητα αν πρόκειται για αντίθεση ανάμεσα σε πολίτη και σε νομοθέτη,στη διοίκηση ή στη δικαστική εξουσία.Επιπλέον η θεσμική εφαρμογή βασίζεται σε εκείνη την αιτιώδη συνάφεια που αντικειμενικά υπάρχει ανάμεσα στα πράγματα ,ανάμεσα στο περιοριζόμενο δικαίωμα και στον θεσμό,μέσα στον οποίο ασκείται.

Εξάλλου και η αρχή της αναλογικότητας υποδεικνύει και εκείνη μια μορφή αιτιώδους συνάφειας μεταξύ του σκοπού του νόμου και περιοριστικού νομοθετικού μέσου. Η μέθοδος που βασίζεται στην αρχή της αναλογικότητας ωστόσο, κατευθύνεται στις σχέσεις δημοσίου δικαίου και όχι στις διαπροσωπικές. Περιορίζεται σε περιπτώσεις όπου μεσολαβεί επιφύλαξη νόμου και δεν έχει πεδίο εφαρμογής σε κάποιες άλλες περιπτώσεις. Τελικώς η *in concreto* στάθμιση δεν προσφέρει σαφή κριτήρια, τα οποία με τη σειρά τους να εξασφαλίσουν τη δικαϊκή άρση των συγκρούσεων. Τη λύση δίνει η εφαρμογή της μεθόδου της θεσμικής εφαρμογής αντί για τη στάθμιση. Πλέον η λύση δεν είναι η προτίμηση του ενός έναντι του άλλου, αλλά η αμοιβαία προσαρμογή και η τελική σύνθεση σε ένα ενιαίο σύνολο.

Επιπλέον αναφορικά με τη θεσμική εφαρμογή τόσο το δικαίωμα όσο και ο θεσμός θεμελιώνονται στο Σύνταγμα. Πρόκειται δηλαδή για συστηματική ερμηνεία των ανεπιφύλακτων αλλά και των συνταγματικών δικαιωμάτων που συνοδεύονται από επιφύλαξη νόμου. Ακόμη μέσα από την θεσμική εφαρμογή το θεμελιώδες δικαίωμα υφίσταται θεσμική προσαρμογή, καθώς προσαρμόζεται στο θεσμό στον οποίο εφαρμόζεται. Η προσαρμογή αυτή και ως ζήτημα αρχής και ως ζήτημα έκτασης δεν εξαρτάται σε καμία περίπτωση από υποκειμενικά, αλλά από μόνο αντικειμενικά στοιχεία καθόσον υπαγορεύεται από την αιτιώδη συνάφεια³⁴.

Η μέθοδος της θεσμικής εφαρμογής περιλαμβάνει τα εξής τρία στάδια, τα οποία αναπτύσσονται στη συνέχεια.

³⁴ Βλ. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας. Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου. Γενικό μέρος. Συνταγματικά Δικαιώματα. Τομος Γ. Ημιτόμος Ι. Σελ. 234.

1. *Περιοριζόμενο δικαίωμα*. Στο πρώτο στάδιο εντοπίζεται το περιοριζόμενο δικαίωμα. Διακρίβώνεται αν πραγματικά υπάρχει περιοριζόμενο δικαίωμα, αν υπάρχει ή όχι περιορισμός δικαιώματος. Εδώ δεν έχουμε διερεύνηση της δικαιολόγησης του περιορισμού, αν δηλαδή είναι απλός περιορισμός ή προσβολή. Επίσης στο στάδιο αυτό δεν διερευνάται η προέλευση του περιορισμού, ούτε και ο τρόπος πραγματοποίησης αυτού.

2. *Γενική-Ειδική σχέση*. Για να μεσολαβήσει το στάδιο αυτό πρέπει να έχει προηγηθεί η διαπίστωση της ύπαρξης του περιορισμού δικαιώματος. Στο δεύτερο αυτό στάδιο διερευνάται το θεσμικό περιβάλλον, δηλαδή το επίπεδο της εφαρμογής του συνταγματικού δικαιώματος.

α} *Γενική σχέση*. Ο περιορισμός που τίθεται στη γενική σχέση είναι προσβολή και προσκρούει στην ελεύθερη δημοκρατική τάξη.

β} *Ειδική σχέση*. Εφόσον πρόκειται για ειδική σχέση, είναι επιτρεπτή η επιβολή περιορισμού. Ωστόσο είναι απαραίτητο να διερευνηθεί η νομιμότητα του συγκεκριμένου περιορισμού και της έκτασής του.

3. *Θεσμική προσαρμογή*. Το στάδιο αυτό μεσολαβεί μόνο όταν πρόκειται για ειδική σχέση, για θεσμό. Στο στάδιο αυτό ερευνάται η νομιμότητα του περιορισμού. Επίσης, κρίνεται απαραίτητη η αναφορά στη διάκριση ανάμεσα σε ρητούς και μη ρητούς περιορισμούς.

α} *Ρητοί περιορισμοί*. Οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να προβλέπονται απευθείας στο συνταγματικό κείμενο και όχι από το νόμο μόνο. Αν ο συντακτικός νομοθέτης προβλέπει ρητούς περιορισμούς, εξετάζεται αν ο συγκεκριμένος περιορισμός

εμπίπτει στο ρυθμιστικό πεδίο του περιορισμού που προβλέπεται από το Σύνταγμα. Αν εμπίπτει πρόκειται για θεμιτό περιορισμό, Αν, όμως εμπίπτει στο προαναφερθέν ρυθμιστικό περιεχόμενο, αλλά δεν συμφωνεί με αυτό, τότε πρόκειται για προσβολή του θεμελιώδους δικαιώματος.

β} Μη ρητοί περιορισμοί. Αν το Σ δεν περιέχει ανεπιφύλακτα δικαιώματα ή αν ο συγκεκριμένος περιορισμός δεν υπάγεται στο ρυθμιστικό περιεχόμενο των προβλεπομένων, διερευνάται η τυχόν ύπαρξη μη ρητών περιορισμών που προκύπτουν ίσως από άλλες διατάξεις του Συντάγματος. Το περιοριζόμενο δικαίωμα και το άρθρο του Συντάγματος που το προβλέπει, συνεφαρμόζεται με το θεσμό και τη συνταγματική διάταξη που τον αναγνωρίζει. Εφόσον δεν διαπιστώνεται η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας, υπάρχει προσβολή του δικαιώματος. Αν αντίθετως υπάρχει αιτιώδης συνάφεια, τότε πρόκειται για απλό περιορισμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ {ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ}

Το αμφιλεγόμενο ζήτημα της σύγκρουσης δικαιωμάτων έχει αδιαφιλονίκητα αποτελέσει αντικείμενο εντονότατης κριτικής και πεδίο ανταλλαγής διαμετρικά αντίθετων επιχειρημάτων από πολλούς κοινωνούς αλλά και δεινούς γνώστες της νομικής επιστήμης, στην προσπάθεια τους να το αποκωδικοποιήσουν, να το αναλύσουν, να το κατανοήσουν. Συγκαταλέγεται, δίχως αμφιβολία, σε εκείνα τα τμήματα της νομικής θεωρίας που ενίοτε προκαλούν αισθήματα αμηχανίας με την ανάλυση των εκφάνσεων του και που ενδεχομένως εμπνέει όσους με τοποθετήσεις και μελέτες απαξιώνουν απροκάλυπτα τη νομική ως επιστήμη.

Με βάση την αναλυτική παρουσίαση του θέματος που έχει προηγηθεί είναι σαφές πως στη σύγχρονη εποχή, που διαπνέεται από ανθρωπιστικές αντιλήψεις και που έχει προσπεράσει κάθε ατομικιστική ιδέα δεν υπάρχει θέμα νομικής σύγκρουσης δικαιωμάτων. Το θέμα της σύγκρουσης δικαιωμάτων είναι πλαστό. Επιπλέον δεν είναι η σύγκρουση δικαιωμάτων ούτε και πρόβλημα τριτενέργειας, αλλά κατάλοιπο παρωχημένων ιδεών προηγούμενων έννομων τάξεων.

Επίσης με βάση τα προαναφερθέντα συμπεραίνουμε πως η μέθοδος της στάθμισης συμφερόντων δεν κατορθώνει να προσφέρει μία αντικειμενική

απάντηση στο πρόβλημα της σύγκρουσης ,απαλλαγμένη από υποκειμενικά και άρα αναξιόπιστα στοιχεία.Αντιθέτως, οδηγεί σε αδιέξοδο και ανασφάλεια.Στο σημείο αυτό βρίσκεται σε αντίθεση με τη μέθοδο της θεσμικής εφαρμογής που κάνει τον απαραίτητο διαχωρισμό της άμυνας από την επίθεση σε μία περίπτωση όπου πράγματι υπάρχει σύγκρουση.Η μέθοδος αυτή ανταποκρίνεται στην ιδιομορφία του φαινομένου και βασιζόμενη στην αιτιώδη συνάφεια δίνει μία πλήρως αντικειμενική κρίση,αποκρούοντας ταυτόχρονα οπτικές δυσπιστίας που ενδεχομένως συνεχίζουν να παρουσιάζονται.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ{ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ- ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ}³⁵

1]ΜΠρΑΘ 313/2008 Υπόθεση προβολής στην τηλεόραση κινηματογραφικής ταινίας χωρίς την άδεια του δημιουργού.

Η οφειλόμενη εκ μέρους της ΕΡΤ ΑΕ αποζημίωση στον σκηνοθέτη και πνευματικό δημιουργό, για εκ μέρους της παράνομη προβολή ταινίας του χωρίς άδεια, ισούται με το διπλάσιο της συνήθους αμοιβής, ενώ οφείλεται επίσης επιπρόσθετη χρηματική ικανοποίηση αυτού για την ηθική βλάβη που υπέστη από την παράνομη προβολή. Προσωπική κράτηση νομίμων εκπροσώπων σταθμού ως μέσο εκτέλεσης απόφασης.

2]ΣτΕ ΟΛ. 250/2008. Υπόθεση προσωποκράτησης για χρέη στο Δημόσιο.

Το μέτρο της προσωπικής κρατήσεως για χρέη προς το Δημόσιο, όπως οργανώνεται από το νόμο 1867/1989, όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με τους νόμους 2065/1992 και 2214/1994, απαγορεύεται καθ' εαυτό σε κάθε περίπτωση ως αντικείμενο στο Σύνταγμα (άρθρα 2 παρ. 1 και 5 παρ. 3) και επομένως, οι διατάξεις των άρθρων 1 επόμε. του ν.

³⁵Στο εν λόγω παράρτημα,εφόσον όλες οι αποφάσεις είναι δημοσιευμένες στο διαδίκτυο και ειδικότερα στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.dsa.net έχει παρατεθεί η περίληψή τους.

1867/1989, όπως ο νόμος αυτός τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με τα άρθρα 46 του ν. 2065/1992 και 33 του ν. 2214/1994 δεν είναι εφαρμοστέες (Αντίθετη μειοψηφία και ειδικότερες γνώμες). Αρμοδιότητα για την εκδίκαση εφέσεως κατά αποφάσεως περί προσωπικής κρατήσεως. Επειδή, εν προκειμένω, η προσβαλλόμενη απόφαση εξεδόθη προ της ενάρξεως ισχύος του ν. 2717/1999 υπό του Προέδρου του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών ο οποίος, κατά το χρόνο δημοσίευσής της αποφάσεως (27-9-1995) δεν είχε αρμοδιότητα προς εκδίκαση της εφέσεως του αναιρεσιόντος Δημοσίου κατά της αποφάσεως του Προέδρου του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών, με την οποία είχε απορριφθεί αίτηση του Δημοσίου για προσωποκράτηση του αναιρεσιβλήτου, για το λόγο αυτό, αυτεπαγγέλτως ερευνώμενο, η απόφαση αυτή θα έπρεπε να αναιρεθεί (Ειδικότερες γνώμες).

3]ΣΤΕ ΟΛ. 1284/2006 Υπόθεση κοινωνικής ασφάλισης εργαζομένων.

αίρεται η ανταποδοτικότητα, δεν αποκλείεται όμως εκ των προτέρων η άρση της ανταποδοτικότητας και όταν η συμβολή της εργοδοτικής εισφοράς, σε σχέση με την εισφορά των ασφαλισμένων, είναι μεν αναλογικά μικρότερη, αλλά, πάντως, ουσιώδης για τον σχηματισμό του ασφαλιστικού κεφαλαίου. Στην περίπτωση δε που είναι ουσιώδης η συμβολή της εργοδοτικής εισφοράς στο σχηματισμό του ασφαλιστικού κεφαλαίου, περιορισμοί, ως προς το ανώτατο ύψος του χορηγουμένου από το εν λόγω κεφάλαιο βοηθήματος, δεν συνεπάγονται συνταγματικώς ανεπίτρεπτη παρέκκλιση από τον κανόνα ότι το ύψος του εφάπαξ βοηθήματος, υπολογιζόμενο επί τη βάση του χρόνου υπηρεσίας και των αποδοχών του ασφαλισμένου, πρέπει να είναι ανάλογο προς τις εισφορές που αυτός έχει καταβάλει. (Αντίθετες μειοψηφίες). Εφόσον το απονεμόμενο από τον Κλάδο Προνοίας του Ταμείου Συντάξεων και Προνοίας Προσωπικού Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος εφάπαξ βοήθημα δεν είχε, κατά τον κρίσιμο εν προκειμένω χρόνο, αμιγώς ανταποδοτικό χαρακτήρα, οι διατάξεις της παρ. 3 του άρθρου 57 του Ν. 2084/1992, κατά το μέρος που θεσπίζουν - προς προστασία του ασφαλιστικού κεφαλαίου του Κλάδου τούτου και διασφάλιση της ικανότητας του να χορηγεί εφάπαξ βοήθημα, τόσο κατά τη διάρκεια του κατά την παρ. 1 του ίδιου άρθρου μεταβατικού διαστήματος της σταδιακής μείωσης έως την πλήρη κατάργηση της εργοδοτικής εισφοράς, όσο και μετά το διάστημα αυτό - περιορισμό του ανωτάτου ορίου του εφάπαξ βοηθήματος που χορηγείται στους ασφαλισμένους του ανωτέρω Ταμείου, οι οποίοι εξέρχονται από την ενεργό ασφάλιση κατά το χρονικό διάστημα από 1.1.1993 έως την πλήρη κατάργηση της καταβαλλομένης στον Κλάδο Προνοίας του Ταμείου τούτου εργοδοτικής εισφοράς, δεν αντίκεινται ούτε στο άρθρο 4 παρ. 1, ούτε στο άρθρο 22 παρ. 4 (και ήδη 5) του Συντάγματος. Τούτο δε ανεξαρτήτως του ότι οι ανωτέρω διατάξεις της παρ. 3 του άρθρου 57 του Ν. 2084/1992 - προβλέποντας ότι τα εφάπαξ βοηθήματα, που χορηγούνται κατά την ως άνω μεταβατική περίοδο και υπερβαίνουν, υπολογιζόμενα με βάση τις διέπουσες τα ασφαλιστικά ταμεία διατάξεις, το όριο των 10.000.000 δρχ. (όπως τούτο εκάστοτε αναπροσαρμόζεται) μειώνονται κατά το 1/6 κατ' έτος, σε περίπτωση δε χρόνου ασφαλίσεως μικρότερου ή μεγαλύτερου των 35 ετών, το προκύπτον

ποσό μειώνεται ή αυξάνεται αναλόγως των ετών ασφαλίσεως - αποκλείουν, κατά τη μεταβατική περίοδο, κατά την οποία απεχώρησε από την ενεργό ασφάλιση και ο αναιρεσίβλητος, ασφαλισμένοι με διαφορετικού ύψους αρχική, δηλαδή πριν από τον υπολογισμό της μειώσεως, αξίωση, να λάβουν το ίδιο ποσό εφάπαξ βοηθήματος, με συνέπεια να μην αναιρείται, εν πάση περιπτώσει, η εκ των ανωτέρω συνταγματικών διατάξεων επιβαλλόμενη, κατ' αρχήν, κλιμάκωση του απονεμομένου εφάπαξ βοηθήματος, αναλόγως του χρόνου υπηρεσίας και των αποδοχών για τις οποίες έχουν καταβληθεί ασφαλιστικές εισφορές. (Αντίθετες μειοψηφίες). Παραπομπή στο ΑΕΔ λόγω αντίθετης απόφασης της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου (17/2005]

4]ΣτΕ 414/2006 Υπόθεση εισαγωγής γυναικών σε σχολή αστυφυλάκων και Αξιωματικών της Αστυνομίας Ποσοστώσεις.

Απόκλιση από την αρχή της ισότητας των δύο φύλων κατά την πρόσβαση στα διάφορα επαγγέλματα και στην εκπαίδευση που είναι απαραίτητη για την άσκηση των επαγγεμάτων αυτών, είναι θεμιτή μόνον εφόσον προβλέπεται από ειδική διάταξη νόμου και προκύπτει από το νόμο αυτό ή τις προπαρασκευαστικές εργασίες του, σε συνδυασμό και με τα διδάγματα της κοινής πείρας, ότι η απόκλιση αυτή θεσπίστηκε με βάση συγκεκριμένα και πρόσφορα κριτήρια, τα οποία επιτρέπουν στους ενδιαφερόμενους πολίτες και τα δικαστήρια να ελέγχουν, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, αν η εισαγόμενη απόκλιση δικαιολογείται από αποχρώντες λόγους και είναι αναγκαία και πρόσφορη για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Εφόσον ο ίδιος ο νομοθέτης εξειδικεύει στο νόμο και την εισηγητική του έκθεση τους συγκεκριμένους λόγους δημόσιου συμφέροντος που δικαιολογούν την ανάγκη θεσμοθέτησης ποσοστωσης κατά την εισαγωγή των γυναικών στις σχολές αστυφυλάκων και αξιωματικών της Αστυνομίας Πόλεων, καθώς και τα συγκεκριμένα, αντικειμενικά και πρόσφορα κριτήρια βάσει των οποίων καθορίστηκε, σύμφωνα και με τα διδάγματα της κοινής πείρας, το ποσοστό αυτό στο 15% επί του συνόλου των εισαγομένων σε κάθε σχολή, η εισαγόμενη με την ειδική διάταξη του άρθρου 1 παρ. 2 περ. α του ν. 2226/1994, όπως τροποποιήθηκε με την παρ. 1 του άρθρου 12 του ν. 2713/1999, απόκλιση από την αρχή της ισότητας των δύο φύλων κατά την πρόσβαση στο επάγγελμα του αστυνομικού υπαλλήλου και στην εκπαίδευση που είναι απαραίτητη για την άσκηση του επαγγέλματος αυτού είναι διαφανής, αναγκαία και πρόσφορη για την εύρυθμη και αποτελεσματική εκτέλεση της αποστολής της Ελληνικής Αστυνομίας και συνεπώς δεν παραβιάζει τις διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 1 και 2 και 116 παρ. 2 του Συντάγματος του έτους 1975 και των άρθρων 2 και 3 της Οδηγίας 76/207/ΕΟΚ.

5]Α.Π.Δ. 58/2005.Υπόθεση επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων μέσω κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης.

Με έγγραφό του, το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης ζητεί την παράταση του χρόνου της λειτουργίας του κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης που χρησιμοποιείται για τον σκοπό της διαχείρισης της κυκλοφορίας, ενώ υποβάλλει και αίτημα επέκτασης του σκοπού επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων που λαμβάνονται από το σύστημα, προκειμένου να καλύπτει και την επεξεργασία δεδομένων για την πρόληψη σοβαρών αξιόποινων πράξεων, την ασφάλεια των πολιτών κλπ. Ως προς το πρώτο αίτημα, η Αρχή επιτρέπει την παράταση της λειτουργίας του συστήματος υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Ως προς το δεύτερο αίτημα, βασιζόμενη στην αρχή της αναλογικότητας και ενόψει του ότι μέχρι σήμερα δεν υπήρξε σοβαρή απειλή για την δημόσια ασφάλεια που να δικαιολογεί την εισαγωγή ενός τέτοιου μέτρου, η Αρχή κρίνει το αίτημα μη νόμιμο, γιατί με τον τρόπο αυτό επέρχεται σοβαρή και καθολική προσβολή των δικαιωμάτων των πολιτών, χωρίς να επιτυγχάνεται ανάλογη αναβάθμιση του δικαιώματος των πολιτών στην ασφάλεια.

6]ΜΠρΚορ. 224/2006.Υπόθεση τέχνηκής γονιμοποίησης σε παρένθετη μητέρα.

Ο νόμος 3305/2005, στο άρθρο 4 παρ.1 εδ.β' αυτού έθεσε συγκεκριμένο όριο ως προς την ηλικία φυσικής ικανότητας αναπαραγωγής, ορίζοντας επί λέξει ότι «Σε περίπτωση που το υποβοηθούμενο πρόσωπο είναι γυναίκα, ως ηλικία φυσικής ικανότητας αναπαραγωγής νοείται το πεντηκοστό έτος», χωρίς να ορίσει τίποτα αναφορικά με την ηλικία της κυοφόρου, για τις περιπτώσεις της παρένθετης μητρότητας. Ερώτημα ανακύπτει εάν το ως άνω ηλικιακό όριο θα

έπρεπε να τηρείται και για την κυοφόρο ή εάν ήταν δυνατόν να υπάρξει απόκλιση και να επιτρέψει το δικαστήριο η κυοφόρος να είναι άνω των 50 ετών. Επιτρέπεται η κυοφορία από τρίτη γυναίκα (την κυοφόρο) ωαρίων ξένων προς την ίδια, καίτοι η γυναίκα αυτή είναι 52 ετών.

7]ΜΠρΑθ 3237/2005.Υπόθεση εργαστηρίου ελευθέρων σπουδών.

Εγγραφή του ενάγοντος σε τμήμα εργαστηρίου ελευθέρων σπουδών ραδιοτηλεοπτικών επαγγελμάτων, τριετούς φοιτήσεως, καταβολή διδάκτρων πρώτου έτους και φοίτηση. Διακοπή λειτουργίας του τμήματος κατά το δεύτερο και τρίτο διδακτικό έτος. Απορρίπτεται ως μη νόμιμη η αγωγή κατά τη βάση της, που στηρίζεται στις διατάξεις του αδικαιολογήτου πλουτισμού, διότι η αιτία για την οποία δόθηκε ο πλουτισμός επακολούθησε, αφού κατά το πρώτο διδακτικό έτος η εναγομένη του παρείχε τις υπηρεσίες της, ο δε ενάγων κατέβαλλε τη συμφωνηθείσα αμοιβή της. Οι νόμιμοι εκπρόσωποι της εναγομένης, οι οποίοι δεν προέβησαν στην διακοπή της λειτουργίας του ανωτέρω τμήματος κατά την έναρξη του διδακτικού έτους, αλλά προχώρησαν στη λειτουργία του, χωρίς προηγουμένως να ενημερώσουν τους σπουδαστές για το ενδεχόμενο της διακοπής της λειτουργίας του, την οποία (λειτουργία) και διέκοψαν μεσούσης της διδακτικής περιόδου, ενήργησαν κατά παράβαση των χρηστών ηθών, καθ' όσον μπορούσαν να προβλέψουν κατά την έναρξη του (διδακτικού έτους) ότι η λειτουργία του θα διακοπεί για οικονομικούς λόγους. Συνεπεία της αδικοπραξίας των νομίμων εκπροσώπων της εναγομένης

8]ΣΤΕ 1/2006 . Υπόθεση παροχής άδειας με αποδοχές για ανατροφή τέκνου σε εργαζόμενους γονείς.

Η νομιμότητα της διοικητικής πράξεως ή παραλείψεως, εφόσον ο νόμος δεν ορίζει το αντίθετο, κρίνεται με βάση το νομοθετικό καθεστώς που ισχύει κατά το χρόνο εκδόσεως της πράξεως ή συντελέσεως της σχετικής παραλείψεως. Εφόσον στις διατάξεις του νόμου 3258/2004 δεν περιέχονται διαφορετικές ρυθμίσεις, τόσο η πάγια όσο και η μεταβατική ρύθμιση της διατάξεως του άρθρου 1 του νόμου αυτού, σχετικά με τη χορήγηση άδειας ανατροφής τέκνου, εφαρμόζονται στις διοικητικές πράξεις που εκδίδονται ή στις παραλείψεις που συντελούνται υπό το κράτος ισχύος του νεωτέρου αυτού νόμου, δηλαδή μετά την 29.7.2004, ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος του. Οι διατάξεις του άρθρου 53 παρ. 2 εδαφ. β' του Υ.Κ., με τις οποίες παρέχεται στις μητέρες δημοσίου υπαλλήλους η ειδική άδεια ανατροφής τέκνου μετ' αποδοχών διάρκειας εννέα (9) μηνών, ισχύουν και για τις μητέρες δικαστικούς λειτουργούς. Οι προαναφερθείσες διατάξεις, ερμηνευόμενες υπό το φως τόσο της συνταγματικά κατοχυρωμένης αρχής της ισότητας των δύο φύλων όσο και των αρχών του κοινοτικού δικαίου περί της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών, αλλά και της εναρμονίσεως μεταξύ της επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής, πρέπει να θεωρηθεί ότι έχουν εφαρμογή όχι μόνο για την μητέρα δικαστική λειτουργό αλλά και για τον πατέρα δικαστικό λειτουργό, ο οποίος δικαιούται επίσης να ζητήσει να του χορηγηθεί η ειδική άδεια μετ' αποδοχών διάρκειας εννέα μηνών προκειμένου να ασχοληθεί με την ανατροφή του τέκνου του (Αντίθετη μειοψηφία). Για την χορήγηση της ειδικής εννεάμηνης άδειας για την ανατροφή τέκνου μετ' αποδοχών, πέραν των λοιπών προϋποθέσεων, το τέκνο, για το οποίο ζητείται κάθε φορά η χορήγηση της εν λόγω άδειας δεν πρέπει να έχει συμπληρώσει το τέταρτο έτος της ηλικίας του και η σχετική αίτηση για την χορήγηση της άδειας αυτής μπορεί να υποβληθεί οποτεδήποτε μέχρι τη συμπλήρωση αυτού του έτους της ηλικίας του. Το δικαίωμα για την απόληψη της προαναφερθείσας άδειας είναι αυτοτελές για κάθε τέκνο που δεν έχει ακόμη συμπληρώσει το τέταρτο έτος της ηλικίας του και σε περίπτωση κατά την οποία ο δικαστικός λειτουργός έχει αποκτήσει και άλλο τέκνο, το οποίο επίσης δεν έχει συμπληρώσει και αυτό το τέταρτο έτος της ηλικίας του, είναι δυνατή η διαδοχική χορήγηση, σ' αυτόν της εν λόγω άδειας, δηλαδή η χορήγηση, μετά την λήξη της εννεαμήνου άδειας για την ανατροφή του πρώτου τέκνου του, της νέας εννεαμήνου άδειας για την ανατροφή του δευτέρου τέκνου του. (Αντίθετη μειοψηφία).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1.ΓΑΖΗΣ Α.Η σύγκρουσις των δικαιωμάτων.1959
- 2.ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ-ΣΤΡΑΓΓΑ ΤΖΟΥΛΙΑ.Η τριτενέργεια των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος του 1975.1990.
- 3.ΔΑΤΟΓΛΟΥ Π. Δ.Συνταγματικό δίκαιο.Ατομικά δικαιώματα.Τόμος α.1991.
- 4.ΔΑΤΟΓΛΟΥ Π.Δ.Γενικό διοικητικό δίκαιο.5^η έκδοση.2004
- 5.ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Γ. ΑΝΔΡΕΑΣ.Κοινωνικός ανθρωπισμός και ανθρώπινα δικαιώματα.1980.

6.ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Γ. ΑΝΔΡΕΑΣ.Τα αμυντικά δικαιώματα του ανθρώπου και η μεταβολή της έννομης τάξεως.1981.

7.ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Γ. ΑΝΔΡΕΑΣ.Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία.1981-1982.

8.ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ Γ. ΑΝΔΡΕΑΣ.Συνταγματικά δικαιώματα.Γενικό μέρος.Σύστημα συνταγματικού δικαίου.Τόμος Γ.Ημιτόμος Ι.2005.

9.ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ-ΝΟΥΑΡΟΣ Γ..Δικαιον και κοινωνική συνείδησις1972.

10.ΜΑΝΕΣΗΣ ΑΡ.Ατομικές ελευθερίες τ.Α.3^η έκδοση1981.

11.ΡΑΙΚΟΣ ΑΘ.Συνταγματικό δίκαιο τομ2.Θεμελιώδη δικαιώματα.2^η έκδοση.2002.

12.ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ Κ.Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα.2^η έκδοση 2002.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

1.www.dsanet.gr

2.www.law.uoa.gr/~adimitrop

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

1.ΜΠρΑθ 313/2008

Υπόθεση προβολής στην τηλεόραση κινηματογραφικής ταινίας χωρίς την άδεια του δημιουργού.

2.ΣΤΕ ολ. 250/2008

Υπόθεση προσωποκράτησης για χρέη στο Δημόσιο.

3.ΣΤΕ ολ. 1284/2006

Υπόθεση κοινωνικής ασφάλισης εργαζομένων.

4.ΣΤΕ 414 /2006

Υπόθεση εισαγωγής γυναικών σε σχολή αστυφυλάκων και αξιωματικών Αστυνομίας Πόλεων.Ποσοστώσεις.

5.ΑΠΔ 58/2005

Υπόθεση επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων μέσω κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης.

6.ΜΠρΚορ 224/2006

Υπόθεση τεχνητής γονιμοποίησης σε παρένθετη μητέρα.

7.ΜΠρΑΘ 3237/2005

Υπόθεση εργαστηρίου ελευθέρων σπουδών.

8.ΣΤΕ 1/2006

Υπόθεση χορήγησης άδειας με αποδοχές σε εργαζόμενους γονείς.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σύγκρουση δικαιωμάτων στην ελληνική νομολογία.

Το φαινόμενο της σύγκρουσης δικαιωμάτων,και ειδικότερα της νομικής σύγκρουσης δικαιωμάτων συνδέεται με την παλαιότερη θεωρία του νομικού ατομικισμού.Στη σημερινή εποχή του κοινωνικού ανθρωπισμού γίνεται αντιληπτό ως πλαστό.Υπάρχει ωστόσο και είναι νομικά απολύτως αποδεκτή η πραγματική σύγκρουση δικαιωμάτων .Η άρση του προβληματικού θέματος της σύγκρουσης των συνταγματικών δικαιωμάτων δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω της στάθμισης των συμφερόντων λόγω της αναμφίβολης αναξιοπιστίας της ως επιστημονικής μεθόδου.Επίσης δεν αίρεται ούτε και με βάση την αρχή της πρακτικής αρμονίας.Αντικειμενική,σαφής και άρτια είναι η λύση που δίνει στο ζήτημα η μέθοδος της θεσμικής εφαρμογής. Η συγκεκριμένη μέθοδος αίρει τις αντιθέσεις

χωρίς να εξαρτάται από υποκειμενικά κριτήρια και επίσης δεν υπονομεύει την ενότητα και τη συνοχή του Συντάγματος.

Λήμματα: νομική σύγκρουση

πραγματική σύγκρουση

πλαστότητα

στάθμιση συμφερόντων

θεσμική εφαρμογή

SUMMARY

The collision of rights in greek jurisprudence.

The phenomenon of the collision of rights, and specifically the juridical collision of rights relates with the older theory of juridical individualism. Nowadays, in the era of social humanism it is perceptible as a false one. However, there is and also is juristically and totally acceptable the real collision of rights. The raising of the problematic issue of the collision among constitutional rights cannot be achieved

through the weighing of interests because as a scientific method is undoubtedly unreliable. Furthermore, the problem cannot be raised according to the principle of practical harmony. Objective, distinct and complete is the solution which is given to the issue from the method of institutional enforcement. This particular method raises the contradictions and also does not undermine the unity and the cohesion of the Constitution.

Lemmas: juridical collision

Real collision

Falseness

Weighing of interest

Institutional enforcement

